

**Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
Факультет історії та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних студій та суспільних комунікацій**

Ю. П. Мателешко

Навчально-методичні рекомендації з курсу
«ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН»

Ужгород – 2021

УДК 327 (075.8)

М 34

Мателешко Ю. П. Навчально-методичні рекомендації з курсу «Теорія міжнародних відносин». Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2021. 71 с.

Схвалено на засіданні кафедри міжнародних студій та суспільних комунікацій.
Протокол № 8 від 27.04.2021 р.

Затверджено методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин.
Протокол № 6 від 13.05.2021 р.

© Ю. П. Мателешко, 2021

ЗМІСТ

Мета і завдання курсу	4
Теми і плани лекційних занять.....	5
Теми і плани семінарських занять	15
Тести та питання для самоконтролю	22
Термінологічний словник	39
Література.....	59
Додатки	69

МЕТА І ЗАВДАННЯ КУРСУ

В українських вишах фундаментальна навчальна дисципліна «Теорія міжнародних відносин» (ТМВ) є складовою освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів зі спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародне право» та «Політологія».

Метою дисципліни є ознайомлення студентів зі змістом основних понять та концептуальних підходів, на яких базується вивчення міжнародних відносин (МВ), а також із головними напрямками та школами, що існують у світовій науці.

Завданнями курсу є:

- опанування головних методів і понять теорії міжнародних відносин;
- ознайомлення з концептуальними поглядами представників провідних науково-теоретичних шкіл і напрямів ТМВ;
- з'ясування закономірностей та особливостей систем міжнародних відносин та їхніх елементів;
- характеристика головних учасників (акторів, суб'єктів) МВ;
- розкриття основних геополітичних концепцій;
- вивчення теоретичних основ зовнішньої та міжнародної (світової) політики;
- розгляд впливу цивілізаційних та глобалізаційних факторів на міжнародні відносини.

У результаті засвоєння навчальної дисципліни студенти повинні **знати**:

- головні поняття та парадигми ТМВ;
- геополітичні, цивілізаційні та глобалізаційні аспекти міжнародних відносин;
- тенденції, особливості та закономірності МВ;
- основні аспекти взаємодії на міжнародній арені головних її елементів – міжнародних акторів, їхніх цілей та засобів, а також міжнародних явищ та процесів.

Опанувавши курс ТМВ, студент має **вміти**:

- розрізняти головні тенденції розвитку міжнародних відносин;
- критично оцінювати різні школи та напрями науки про міжнародні відносини та виокремлювати їхню центральну проблематику;
- спираючись на головні поняття та парадигми ТМВ, самостійно розбиратися в подіях, що відбуваються на міжнародній арені.

ТЕМИ І ПЛАНИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ

Лекція 1

Теорія міжнародних відносин як наука та навчальна дисципліна

1. Предмет ТМВ та його особливості.
2. Методи науки про міжнародні відносини.
3. Функції теорії міжнародних відносин.

Література:

1. Герасимчук Т. Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин. *Український історичний журнал*. 2006. № 5. С. 186-199.
2. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
3. Теория международных отношений: учебник для академического бакалавриата / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 316 с.
4. Теория международных отношений: учебное пособие в 2-х т. / под общей ред. О. А. Колобова. Нижний Новгород: ФМО ННГУ, 2004. Т.1. Эволюция концептуальных подходов. 393 с.
5. Хрусталев М. А. Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза: учеб. пособие. Москва: Аспект Пресс, 2015. 207 с.
6. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 622 с.
7. Theories of International Relations / Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak at al. 3rd edition. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 321 p.

Лекція 2

Традиційні напрями та школи теорії міжнародних відносин

1. Реалістичний напрям міжнародно-політичної думки. Політичний реалізм.
2. Ліберально-ідеалістичний напрям суспільно-політичної думки з міжнародної проблематики. Політичний ідеалізм.
3. Міжнародно-політичні погляди представників марксистської парадигми.

Література:

1. Герасимчук Т. Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин. *Український історичний журнал*. 2006. № 5. С. 186-199.
2. Теория международных отношений: учебник для академического бакалавриата / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Юрайт, 2017. 316 с.
3. Теория международных отношений: хрестоматия / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Гардарики, 2002. 400 с.
4. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
5. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 622 с.
6. Шергін С. О. Парадигмальна еволюція в політології міжнародних відносин. *Освіта регіону*. 2012. № 1. С. 132-146.
7. International Relations Theory / edited by Stephen McGlinchey, Rosie Walters & Christian Scheinflug. Bristol: E-International Relations, 2017. 180 p.
8. Jackson R., Sørensen G. Introduction to International Relations: Theories and Approaches. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013. 348 p.
9. Morgenthau H., Thompson K. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace. New York: Alfred A. Knopf, 1985. 688 p.
10. Theories of International Relations / Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak at al. 3rd edition. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 321 p.

Лекція 3

Сучасні напрями та школи теорії міжнародних відносин

1. Модернізм, або «науковий» напрям теорії міжнародних відносин.
2. Неореалізм.
3. Транснаціоналізм та його течії.
4. Неомарксизм.

Література:

1. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире; пер. с англ. П. М. Кудюкина. СПб.: Университетская книга, 2001. 416 с.
2. Герасимчук Т. Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин. *Український історичний журнал*. 2006. № 5. С. 186-199.
3. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
4. Теория международных отношений: учебник для академического бакалавриата / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 316 с.
5. Теория международных отношений: учебное пособие в 2-х т. / под общей ред. О. А. Колобова. Нижний Новгород: ФМО ННГУ, 2004. Т.1. Эволюция концептуальных подходов. 393 с.
6. Теория международных отношений: хрестоматия / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Гардарики, 2002. 400 с.
7. Фесенко М. В. Світ-система і її суб'єкти в глобальних політичних трансформаціях. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. 2017. № 15. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3123/2804
8. Цыганков П. А. Теория международных отношений: учебное пособие. Москва: Гардарики, 2003. 590 с.
9. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 622 с.
10. International Relations Theory / edited by Stephen McGlinchey, Rosie Walters & Christian Scheinflug. Bristol: E-International Relations, 2017. 180 p.
11. Jackson R., Sørensen G. Introduction to International Relations: Theories and Approaches. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013. 348 p.
12. Theories of International Relations / Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak et al. 3rd edition. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 321 p.
13. Wallerstein I. World-Systems Analysis: An Introduction. Durham, North Carolina: Duke University Press, 2004. 128 p.
14. Waltz K. Theory of International Politics. Addison-Wesley Pub. Co., 1979. 251 p.
15. Weber C. International Relations Theory. A Critical Introduction. 3rd edition. London–New York: Routledge, 2010. 264 p.

Лекція 4

Система міжнародних відносин

1. Поняття та структура міжнародної системи.
2. Типи систем міжнародних відносин.
3. Еволюція міжнародних систем.

Література:

1. Дегтерев Д., Истомин И. Системное моделирование международных отношений. *Мировая экономика и международные отношения*. 2015. № 11. С. 17-30.
2. Динис Г. Г. Теоретичні основи взаємозв'язків системи міжнародних відносин і підсистеми міжнародного права. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «право»*. Ужгород, 2011. Вип. 15. С. 23-30.
3. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 4-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2011. 406 с.
4. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник / кер. авт. колективу О. А. Коппель; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 606 с.
5. Николсон М. Влияние индивида на международную систему. Размышления о структурах // Индивиды в международной политике; пер. с фр. / руководитель авторского коллектива М. Жирар. Москва: Международная педагогическая академия, 1996. С. 126-147.
6. Теория международных отношений: учебник для академического бакалавриата / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 316 с.
7. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
8. Фесенко М. В. Структурно-функціональні особливості та закономірності розвитку міжнародної системи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. Вип. 103 (1). С. 108-119.
9. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
10. Kaplan M. *System and Process in International Politics*. ECPR Press, 2005. 252 p.

Лекція 5

Учасники міжнародних відносин

1. Зміст понять «учасник», «актор», «суб'єкт» міжнародних відносин.
2. Державні учасники МВ.
3. Недержавні учасники міжнародних відносин.

Література:

1. Дорош Л. О. Багатоманітність міжнародних акторів: проблеми класифікації. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія.* Миколаїв, 2012. Вип. 170. Т. 182. С. 14-18.
2. Киридон А. М., Мартинюк В. О., Троян С. С. Міжнародні відносини – країнознавство (основні терміни, держави, персоналії): словник-довідник. Рівне, 2011. 349 с.
3. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2007. 461 с.
4. Фесенко М. В. Трансформація державоцентричної моделі міжнародного порядку у ХХІ ст. *Держава і право. Серія: Політичні науки.* 2017. Вип. 78. С. 207-219.
5. Холдоров О. Н. Соотношение категорий «актор» и «субъект», «участник», «агент» в политической теории. *Вестник Поволжского института управления.* 2016. № 4 (55). С. 128-133.
6. Цыганков П. А. Теория международных отношений: учебное пособие. Москва: Гардарики, 2003. 590 с.
7. Rosenau J. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity.* Princeton: Princeton University Press, 1990. 504 p.

Лекція 6

Геополітика: поняття та головні концепції

1. Поняття, рівні та головні положення геополітики.
2. Європейська класична континентальна геополітика. Німецька школа. Ф. Ратцель. Р. Челлен. К. Гаусгофер.
3. Англо-американська класична геополітика. А. Мехен. Х. Маккіндер. Н. Спайкмен.
4. Регіональна геополітика. С. Коен.

5. Теорії однополярного світу. Г. Кіссінджер. Зб. Бжезінський.
6. Російська геополітика. Євразійство.
7. Кібергеополітика.

Література:

1. Бжезінський З. Велика шахівниця. Львів–Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. 236 с.
2. Бжезинский З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство; пер. с англ. Е. А. Нарочницкой, Ю. Н. Кобякова. Москва: Международные отношения, 2010. 264 с.
3. Братіна Д. «Кібервійна» в геополітиці. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 111 (Частина I). С. 124-132.
4. Гаджиев К. С. Геополитика: учебник для академического бакалавриата. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2014. 466 с.
5. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія. Київ: НІСД, 2014. 328 с.
6. Кабанов Ю. А. Информационное пространство как новое (гео)политическое пространство: роль и место государств. *Сравнительная политика и геополитика*. 2014. №. 4 (16-17). С. 54-59.
7. Кефели И. Ф., Кузнецов Д. И. Евразийский вектор глобальной геополитики. Санкт-Петербург: Изд-во Политехн. ун-та, 2018. 277 с.
8. Маккіндер Г. Географічна вісь історії. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 2005. Число 39. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n39texts/makkinder.htm>
9. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.
10. Савин Л. Введение в кибергеополитику. *Геополитика*. 2013. № 22. С. 5-21.
11. Савин Л. Геополитика и киберпространство: новая парадигма безопасности. *Geopolitica.ru*. 2017. URL: <https://www.geopolitica.ru/article/geopolitika-i-kiberprostranstvo-novaya-paradigma-bezopasnosti>.
12. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 622 с.
13. Klimburg A., Mirtl P. Cyberspace and Governance – a Primer. *Working Paper / Österreichisches Institut für Internationale Politik*, 65. Wien: The Austrian Institute for International Affairs, 2012. 31 p.

Лекція 7

Цивілізаційний фактор у міжнародних відносинах

1. Зміст поняття «цивілізація».
2. «Хвильова» теорія Е. Тоффлера.
3. А.Тойнбі про закони розвитку локальних цивілізацій.
4. Концепція зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона.

Література:

1. Боярська О. А., Поплавський О. О. Цивілізаційна парадигма С. Хантінгтона та сучасна «лінія розлому» України. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 79. С. 301-311.
2. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.
3. Пазюк Ю. В., Кубрина В. А., Ефимова В. П. Закон жистестойкості локальних цивілізацій. *Труди ИСА РАН*. 2018. Т. 68, № 4. С. 84-95.
4. Тойнбі А. Постигение истории; пер. с англ. Е. Д. Жаркова. Москва: Айрис-пресс, 2010. 640 с.
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. Москва: АСТ, 2003. 603 с.
6. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 622 с.
7. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Экономика, 2003. 411 с.
8. Ялі М. Х. Цивілізаційна парадигма в дослідженні системи міжнародних відносин. *Дослідження світової політики: зб. наук. пр.* Київ: ІСЕМВ НАН України, 2005. Вип. 31. С. 227-240.
9. Toffler A., Toffler H. *Creating a New Civilization: The Politics of the Third Wave*. Atlanta, Ga.: Turner Publishing, Inc., 1995. 112 p.

Лекція 8

Теоретичні основи зовнішньої політики держави

1. Поняття зовнішньої політики та форми її реалізації.
2. Мета зовнішньої політики. Поняття національного інтересу.
3. Цілі зовнішньої політики.
4. Засоби здійснення зовнішньої політики.

5. Сучасні принципи зовнішньої політики та міждержавних відносин.

Література:

1. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики / Н. А. Ломагин, А. В. Лисовский, С. Ф. Сутырин и др. Санкт-Петербург: Сентябрь, 2001. 166 с.
2. Динис Г. Г. Міжнародне право. Вступ до спеціальності: навчально-методичний посібник. Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. 204 с.
3. Політологія: навчальний посібник / Щедрова Г. П., Барановський Ф. В., Карчевська О. В. та ін. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. 304 с.
4. Політологія: підручник / за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. 2-ге вид., випр. і допов. Київ: Вища шк., 2001. 415 с.
5. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. 2-е вид., змін. та допов. Київ: КНТ, 2010. 344 с.
6. Теория международных отношений: учебник для академического бакалавриата / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 316 с.
7. Jackson R., Sørensen G. Introduction to International Relations: Theories and Approaches. Fifth Edition. Oxford: Oxford University Press, 2013. 348 p.
8. Rosenau J. The Study of World Politics. London–New York: Routledge, 2006. Vol. 1. Theoretical and Methodological Challenges. 320 p.

Лекція 9

Міжнародна (світова) політика

1. Головні підходи щодо розуміння міжнародної (світової) політики.
2. Мета і цілі міжнародної політики.
3. Міжнародний порядок.

Література:

1. Ялі М. Х. Характерні риси та закономірності еволюції міжнародних порядків. *Дослідження світової політики: зб. наук. праць*. Київ: ІСЕМВ НАНУ, 2008. Вип. 44. С. 183-193.
2. Дробот Г. А. Мировая политика: учебник для бакалавров. Москва: Издательство Юрайт, 2014. – 476 с.

3. Современная мировая политика: прикладной анализ / отв. ред. А. Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. Москва: Аспект Пресс. 2010. 592 с.
4. Современные международные отношения и мировая политика: учебник / отв. ред. А. В. Торкунов. Москва: Просвещение, 2004. 990 с.
5. Фесенко М. В. Концептуальна інтерпретація міжнародного та світового порядку. *Науковий вісник Дипломатичної академії України*. 2014. Вип. 21(2). С. 105-110.
6. Цыганков П. А. Теория международных отношений: учебное пособие. Москва: Гардарики, 2003. 590 с.
7. Цыганков П. А. Мировая политика и ее содержание. *Международные процессы*. 2005. Т. 3, № 1. С. 53-65.
8. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
9. Mathias A. A Theory of World Politics. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. 278 p.

Лекція 10

Глобалізація як процес всесвітньої інтеграції та уніфікації

1. Поняття глобалізації та головні підходи щодо її розуміння.
2. Витоки та етапи глобалізації.
3. Глобальне управління.
4. Наслідки глобалізації.

Література:

1. Азроянц Э. А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции. Москва: Издательский дом «Новый век», 2002. 416 с.
2. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства; пер. з англ. І. Андрущенко, М. Винницький. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.
3. Делягин М. Г. Мировой кризис. Общая теория глобализации. Москва: ИНФРА-М, 2003. 333 с.
4. Дробот Г. А. Мировая политика: учебник для бакалавров. Москва: Издательство Юрайт, 2014. 476 с.
5. Зінченко В. В. Глобалізація і глобалістика: навчальний посібник. Львів: Новий світ-2000, 2014. 428 с.

6. Кара-Мурза С. Г. Концепция «золотого миллиарда» и новый мировой порядок. Западное и советское общество как порождение двух разных типов цивилизации: учебное пособие. Саратов, 2002. 60 с.
7. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / под ред. П. Бергера, С. Хантингтона; пер. с англ. В. В. Сапова. Москва: Аспект Пресс, 2004. 379 с.
8. Рябека О. Г. Глокалізація планетарного світу як продукт сучасного глобалізаційного процесу. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2014. № 58. С. 41-52.
9. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление. Москва: Логос, 2001. 254 с.
10. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
11. Hirst P., Thompson G. The Future of Globalization. *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*. 2002. Vol. 37(3). P. 247-265.

ТЕМИ І ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1

Недержавні учасники міжнародних відносин

1. Зростання ролі недержавних учасників міжнародних відносин у XXI ст.: причини та наслідки.
2. Міжнародні неурядові організації.
3. Транснаціональні корпорації (ТНК).
4. Етнічні групи та національні рухи.
5. Громадські та релігійні організації.
6. Політичні партії та їхні об'єднання.
7. Великі міста, мегаполіси та мегалополіси.
8. Транснаціональні злочинні угруповання.
9. Терористичні організації.

Література:

1. Дорош Л. О. Багатоманітність міжнародних акторів: проблеми класифікації. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія*. Миколаїв, 2012. Вип. 170. Т. 182. С. 14-18.
2. Киридон А. М., Мартинюк В. О., Троян С. С. Міжнародні відносини – країнознавство (основні терміни, держави, персоналії): словник-довідник. Рівне, 2011. 349 с.
3. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2007. 461 с.
4. Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 156 с.
5. Теория международных отношений: учебное пособие в 2-х т. / под общей ред. О. А. Колобова. Нижний Новгород: ФМО ННГУ, 2004. Т.1. Эволюция концептуальных подходов. 393 с.
6. Фесенко М. В. Трансформація державоцентричної моделі міжнародного порядку у XXI ст. *Держава і право. Серія: Політичні науки*. 2017. Вип. 78. С. 207-219.
7. Цыганков П. А. Теория международных отношений: учебное пособие. Москва: Гардарики, 2003. 590 с.

8. Шергін С., Фесенко М. Багатовимірність взаємовідносин ТНК і держави в умовах фінансово-економічної глобалізації. *Україна дипломатична*. 2009. Вип. 10. С. 617-646.
9. Rosenau J. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity*. Princeton: Princeton University Press, 1990. 504 p.
10. Stengel F., Baumann R. Non-State Actors and Foreign Policy. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/317586521_Non-State_Actors_and_Foreign_Policy

Семінар 2

Сила як інструмент зовнішньої та міжнародної політики

1. Еволюція поняття «сила» в теорії міжнародних відносин.
2. Сутність і параметри сили держави.
3. Теорія балансу сил.
4. «Теорія доміно».
5. Політика з позиції «жорсткої сили» («hard power»).
6. «М'яка сила» («soft power») у світовій політиці.
7. Особливості застосування «розумної сили» («smart power»).
8. Центри сили в сучасному світі. Глобальне співвідношення сил.

Література:

1. Дробот Г. А. *Мировая политика: учебник для бакалавров*. Москва: Издательство Юрайт, 2014. 476 с.
2. Лобанова Д. Концептуальные подходы к определению понятия силы в международных отношениях. *Международные процессы*. 2017. Т. 15. № 2 (49). С. 77-88.
3. Лозовицький О. «Розумна могутність» – стратегічна основа зовнішньополітичної та оборонної складових дієвого реформування держави в умовах глобалізації. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 5-6. С. 111-122.
4. Нікулішин Н. Поняття «сила» у сучасних теоріях міжнародних відносин. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2013. Випуск 25. С. 130-134.

5. Чихарев И. А., Столетов О. В. К вопросу о соотношении стратегий «мягкой силы» и «разумной силы» в мировой политике // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 12. Политические науки. 2013. № 5. С. 26-43.
6. Шепелев М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. Київ: Вища школа, 2004. 622 с.
7. Ivanov I. Reshaping U.S. Smart Power: Towards a Post-Pandemic Security Architecture. *Journal of Strategic Security*. 2020. Vol. 13, No. 3. Pp. 46-74. URL: <https://scholarcommons.usf.edu/jss/vol13/iss3/3>
8. Nye J. Soft Power. The Means to Success in World Politics. New York: Public Affairs, 2004. 192 p.
9. Nye J. The Future of Power. New York: Public Affairs, 2011. 320 p.

Семінар 3 **Міжнародні конфлікти**

1. Поняття міжнародного конфлікту.
2. Структура та стадії міжнародного конфлікту.
3. Типологія міжнародних конфліктів.
4. Способи врегулювання міжнародних конфліктів.
5. Принципи мирного співіснування.
6. Сутність, шляхи та механізми розв'язання російсько-українського конфлікту.

Література:

1. Давыдов Ю. Норма против силы. Проблема мироурегулирования. Москва: Наука, 2002. 287 с.
2. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / за ред. В. Кулика. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. 328 с.
3. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти: навчальний посібник. Київ: Либідь, 2009. 352 с.
4. Курбонова З. М. Международный конфликт как феномен политических отношений. *Актуальные проблемы современности: наука и общество*. 2017. № 1. С. 18-21.
5. Мальський М. З., Мацяк М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: Знання, 2007. 461 с.

6. Теория международных отношений: учебник для академического бакалавриата / под ред. П. А. Цыганкова. Москва: Издательство Юрайт, 2017. 316 с.
7. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
8. Шепелев М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. К.: Вища школа, 2004. 622 с.
9. Adinoyi J., Muliru S. Causes of International Conflicts and Insecurities: the Viability and Impact of Conflict Management Mechanism in International Relations. *ResearchGate*. 2015. URL: <https://www.researchgate.net/publication/327861068>

Семінар 4

Міжнародна безпека

1. Сутність міжнародної безпеки та її структура.
2. Види безпеки.
3. Основні загрози міжнародній безпеці.
 - 3.1. Тероризм.
 - 3.2. Поширення зброї масового знищення.
 - 3.3. Міжетнічні та міжконфесійні конфлікти.
 - 3.4. Сепаратистські рухи.
 - 3.5. Демографічні та екологічні загрози.
4. Механізми забезпечення міжнародної безпеки.
5. Роль міжнародних організацій в забезпеченні глобальної та регіональної безпеки.

Література:

1. Дробот Г. А. Мировая политика: учебник для бакалавров. Москва: Издательство Юрайт, 2014. 476 с.
2. Коломієць О. В. *Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації*: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04 / Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2015. 36 с.
3. Международная безопасность: глобальные и региональные акторы / отв. ред. М. М. Лебедева, Ю. А. Никитина. Москва: Аспект Пресс, 2020. 320 с.

4. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник / кер. авт. колективу О. А. Коппель; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 606 с.
5. Потехін О., Тодоров І. Глобалізація безпеки: навч. посіб. Донецьк, 2011. 248 с.
6. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. Харків: Право, 2016. 540 с.
7. Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник. К.: Вища школа, 2004. 622 с.
8. Mallick P. International Security Environment. *ResearchGate*. 2020. URL: <https://www.researchgate.net/publication/344325794>
9. New and Evolving Trends in International Security / edited by Anne-Marie Le Gloannec, Bastien Irondelle and David Cadier. *Transworld*. 2013. Working paper 13. 48 p. URL: https://www.iai.it/sites/default/files/TW_WP_13.pdf

Семінар 5

Глобалізація та її вплив на міжнародні відносини

1. Поняття глобалізації та її основні риси.
2. Агенти глобалізації.
 - 2.1. ТНК.
 - 2.2. Світові держави.
3. Глобальне управління. Феномен мондіалізації.
4. Проблема збереження державного суверенітету в умовах глобалізації.
5. Глобалізація та регіоналізація. Глокалізація.
6. Критика глобалізації. Антиглобалістський рух. Альтерглобалізм.

Література:

1. Азроянц Э. А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции. Москва: Издательский дом «Новый век», 2002. 416 с.
2. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства; пер. з англ. І. Андрущенко, М. Винницький. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 109 с.

3. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника. Москва.: Прогресс–Традиция, 2001. 304 с.
4. Гаджиев К. С. Геополитика: учебник для академического бакалавриата. 5-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2014. 466 с.
5. Делягин М. Г. Мировой кризис. Общая теория глобализации. Москва: ИНФРА-М, 2003. 333 с.
6. Дробот Г. А. Мировая политика: учебник для бакалавров. Москва: Издательство Юрайт, 2014. 476 с.
7. Зінченко В. В. Глобалізація і глобалістика: навчальний посібник. Львів: Новий світ-2000, 2014. 428 с.
8. Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 156 с.
9. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник / кер. авт. колективу О. А. Коппель; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжоли. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 606 с.
10. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / под ред. П. Бергера, С. Хантингтона; пер. с англ. В. В. Сапова. Москва: Аспект Пресс, 2004. 379 с.
11. Рябека О. Г. Глокалізація планетарного світу як продукт сучасного глобалізаційного процесу. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2014. № 58. С. 41-52.
12. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление. Москва: Логос, 2001. 254 с.
13. Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин: навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 256 с.
14. Hirst P., Thompson G. The Future of Globalization. *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*. 2002. Vol. 37(3). P. 247-265.

Семінар 6

Кіберпростір та геополітика

1. Поняття та географія кіберпростору.
2. Головні суб'єкти кібергеополітики.
3. Нові види дипломатії.
 - а) цифрова дипломатія (digital diplomacy); Інтернет-дипломатія (Internet diplomacy);
 - б) дипломатія соціальних мереж (Twitter diplomacy);

- с) публічна дипломатія Web 2.0. (public diplomacy Web 2.0.).
- 4. Загрози кіберпростору.
 - а) психологічні;
 - б) національні (безпекові).
- 5. Кіберконфлікти та механізми їх реалізації (хактивізм, кібершпигунство, кібердиверсії).
- 6. Кібербезпекова політика.
- 7. Україна в сучасному кіберпросторі: стратегія поведінки та протидія кіберзагрозам.

Література:

1. Братіна Д. «Кібервійна» в геополітиці. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Вип. 111 (Частина І). С. 124-132.
2. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія. Київ: НІСД, 2014. 328 с.
3. Кабанов Ю. А. Информационное пространство как новое (гео)политическое пространство: роль и место государств. *Сравнительная политика и геополитика*. 2014. №. 4 (16-17). С. 54-59.
4. Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 156 с.
5. Окладна М. Г., Стеценко В. Ю. Роль цифрової дипломатії в сучасній зовнішній політиці держави. *Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид.* 2020. № 2 (15). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Okladna_Stetsenko15.pdf
6. Савин Л. Введение в кибергеополитику. *Геополитика*. 2013. № 22. С. 5-21.
7. Савин Л. Геополитика и киберпространство: новая парадигма безопасности. *Geopolitica.ru*. 2017. URL: <https://www.geopolitica.ru/article/geopolitika-i-kiberprostranstvo-novaya-paradigma-bezopasnosti>
8. Klimburg A., Mirtl P. Cyberspace and Governance – A Primer. *Working Paper / Österreichisches Institut für Internationale Politik*, 65. Wien: The Austrian Institute for International Affairs, 2012. 31 p.
9. Lehto M. The Cyberspace Threats and Cyber Security Objectives in the Cyber Security Strategies. *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism*. 2015. № 3 (3). URL: <https://www.researchgate.net/publication/275997857>

ТЕСТИ ТА ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1-й рівень складності

1. Об'єктом ТМВ є ...
 - а) міжнародний порядок;
 - б) міжнародна безпека;
 - в) міжнародні відносини;
 - г) міжнародна політика.

2. Термін «міжнародні відносини» ввів у науковий обіг ...
 - а) Д.Бентам;
 - б) Г.Спенсер;
 - в) Ф.Ратцель;
 - г) Р.Челлен.

3. В основі міжнародних відносин лежить взаємодія ...
 - а) народів;
 - б) міжнародних організацій;
 - в) суверенних держав;
 - г) політичних партій.

4. Геополітика – це вид зовнішньої політики, зумовлений ...
 - а) економічними інтересами держав;
 - б) територіальними інтересами держав;
 - в) політичними інтересами міжнародних організацій;
 - г) соціально-культурними інтересами держав.

5. Центральною для міжнароднополітичної думки з моменту її виникнення стала проблема ...
 - а) війни і миру;
 - б) роззброєння;
 - в) гуманітарної інтервенції;
 - г) великих і малих держав.

6. Першим викладом теорії зовнішньої політики є давньоіндійський трактат...
 - а) «Камасутра»;
 - б) «Артхашастра»;

- в) «Рігведа»;
- г) «Махабхарата».

7. На думку Фукідіда, природним станом міждержавних відносин є ...

- а) війна;
- б) мир;
- в) революція;
- г) коаліція.

8. Одним із перших теоретиків таласократії був ...

- а) Геродот;
- б) Фукідід;
- в) Полібій;
- г) Страбон.

9. Головним фактором міжнародних відносин Н.Макіавеллі вважав ...

- а) право;
- б) мораль;
- в) силу;
- г) ідеологію.

10. На думку пруського генерала і теоретика військової справи Карла фон Клаузевіца, війна – це ...

- а) продовження миру;
- б) продовження конфліктів;
- в) продовження політики;
- г) продовження гонки озброєнь.

11. На думку німецького історика Леопольда фон Ранке ...

- а) зовнішня політика визначає характер внутрішньої політики;
- б) внутрішня політика визначає характер зовнішньої політики;
- в) внутрішня політика визначає характер міжнародного життя;
- г) зовнішня політика визначає характер світової цивілізації.

12. Головним законом міжнародного життя, за Л. Гумпловичем, є постійна боротьба ...

- а) між народами за виживання;
- б) між націями за «місце під сонцем»;
- в) між сусідніми державами через природну прикордонну лінію;

г) між сусідніми державами через ідеологічні суперечності.

13. Хто з названих мислителів вперше порушив питання про справедливі та несправедливі війни?

- а) Т. Гоббс;
- б) Г. Гроцій;
- в) К. Маркс;
- г) В. Ленін.

14. Хто є автором трактату «До вічного миру» («Про вічний мир»)?

- а) Л. Феєрбах;
- б) І. Кант;
- в) Г. Гегель;
- г) Й. Фіхте.

15. Деякі ознаки імперіалізму, які виділяв Ленін, розглядаються сьогодні як такі, що відповідають сучасним процесам ...

- а) індустріалізації;
- б) інформатизації;
- в) глобалізації;
- г) технологізації.

16. На думку Г. Моргентау, єдиним реальним способом забезпечити і зберегти мир є ...

- а) правове регулювання міжнародних відносин;
- б) баланс сил між державами;
- в) морально-етична поведінка міжнародних акторів;
- г) створення світового уряду.

17. Як альтернативу «превентивній війні» представники школи стратегічного аналізу ввели в науковий обіг поняття ...

- а) «настрашка»;
- б) «побоювання»;
- в) «моторошність»;
- г) «пострах».

18. Вкажіть автора «шести принципів» політичного реалізму:

- а) Р. Арон;
- б) Л. Гумплович;

- в) Г. Моргентау;
- г) Р. Нібур.

19. Який напрям ТМВ прийнято називати «науковим»?

- а) неомарксизм;
- б) модернізм;
- в) неореалізм;
- г) політичний реалізм.

20. Прикладом гри з «ненульовою сумою» у міжнародних відносинах є ...

- а) війна;
- б) воєнна агресія;
- в) економічне співробітництво;
- г) політична взаємодія.

21. Центральною постаттю зовнішньополітичного процесу, за Дж. Модельскі, є ...

- а) нація;
- б) політичний діяч;
- в) держава;
- г) економічний діяч.

22. Дж. Най та Р. Когеїн є авторами книги ...

- а) «Транснаціональні відносини та світова політика»;
- б) «Моральна людина та аморальне суспільство»;
- в) «Політичні відносини між націями. Боротьба за владу»;
- г) «Досягнення миру через світове право».

23. Теоретики транснаціоналізму вважають, що найважливішим чинником підтримання міжнародної стабільності є ...

- а) сила;
- б) влада;
- в) інтеграція;
- г) комунікація.

24. Хто із вказаних мислителів є неомарксистом?

- а) Ф. Енгельс;
- б) Р. Арон;
- в) Г. Моргентау;

г) І. Валлерстайн.

25. Яку систему міжнародних відносин називають «європейським концертом»?

- а) Вестфальську;
- б) Віденську;
- в) Версальсько-Вашингтонську;
- г) Ялтинсько-Потсдамську.

26. Автором терміну «геополітика» є ...

- а) Ф. Ратцель;
- б) Р. Челлен;
- в) А. Мехен;
- г) Х. Маккіндер.

27. Засновником класичної континентальної геополітики є ...

- а) Н. Спайкмен;
- б) Х. Маккіндер;
- в) Ф. Ратцель;
- г) О. Шпенглер.

28. Хто є автором праці «Про закони просторового зростання держав» (1901)?

- а) Р. Челлен;
- б) Ф. Ратцель;
- в) А. Мехен;
- г) Х. Маккіндер.

29. Вкажіть формулу морської могутності А. Мехена:

- а) $MM = M\Phi + T\Phi + GB$;
- б) $MM = B\Phi + M\Phi + MB$;
- в) $MM = BM\Phi + T\Phi + MB$;
- г) $MM = BM\Phi + B\Phi + BB$.

30. Хто виділив «Атлантичний континент» як особливу геополітичну реальність?

- а) Н. Спайкмен;
- б) Х. Маккіндер;
- в) А. Мехен;
- г) О. Шпенглер.

31. На відміну від А. Мехена, Х. Маккіндер у стратегічному глобальному протистоянні надавав перевагу ...

- а) морським державам;
- б) сухопутним державам;
- в) торговим державам;
- г) світовим державам.

32. Хто є автором геополітичної концепції Хартленду?

- а) Ф. Ратцель;
- б) К. Гаусгофер;
- в) Х. Маккіндер;
- г) А. Грабовскі.

33. Який регіон Х. Маккіндер називав «відчиненими воротами Європи»?

- а) Західна Європа;
- б) Північна Європа;
- в) Східна Європа;
- г) Південна Європа.

34. Територія якої країни майже повністю збігалася з кордонами Хартленду?

- а) Австро-Угорщина;
- б) СФРЮ;
- в) СРСР;
- г) Османська імперія.

35. До скількох цивілізацій належать «шість основних центрів сили», виділених Г. Кіссінджером?

- а) 4;
- б) 5;
- в) 6;
- г) 7.

36. Який регіон Зб. Бжезинський порівнює із шахівницею?

- а) Західну Європу;
- б) Східну Європу;
- в) Євразію;
- г) Америку.

37. Кому належить вислів «без України Росія перестане бути імперією»?

- а) Г. Кіссінджеру;
- б) С. Коену;
- в) П. Савицькому;
- г) Зб. Бжезинському.

38. На думку С. Гантінгтона, майбутня світова війна буде війною між ...

- а) народами;
- б) державами;
- в) цивілізаціями;
- г) культурами.

39. Політична концепція, згідно з якою події в одній країні спричиняють їхнє повторення в інших, як правило сусідніх, державах?

- а) теорія переливу;
- б) теорія доміно;
- в) теорія шахів;
- г) теорія ігор.

40. Хто є автором концепції «м'якої» та «розумної» сили?

- а) С. Коен;
- б) Зб. Бжезинський;
- в) Г. Кіссінджер;
- г) Дж. Най.

41. Тип зовнішньої політики держави, що проявляється в демонстрації сили і здійснюється з метою тиску на ту чи іншу країну?

- а) агресія;
- б) інтервенція;
- в) «дипломатія канонерок»;
- г) «дипломатія галер».

42. Як називають взаємодію двох чи більше міжнародних акторів, які мають несумісні інтереси та цілі?

- а) міжнародний конфлікт;
- б) міжнародна безпека;
- в) міжнародний аудит;
- г) міжнародна асиметрія.

2-й рівень складності

1. Вкажіть основні елементи змісту поняття «міжнародні відносини»:
 - а) сукупність економічних, політичних, культурних, правових, ідеологічних та інших зв'язків;
 - б) об'єкти міжнародної політики;
 - в) учасники, що діють на міжнародній арені;
 - г) сукупність геостратегічних відносин.

2. До державних учасників міжнародних відносин належать:
 - а) суверенні держави;
 - б) ТНК;
 - в) міжурядові міжнародні організації;
 - г) суб'єкти федерації;
 - д) неурядові міжнародні організації.

3. До недержавних учасників міжнародних відносин належать:
 - а) політичні партії;
 - б) ТНК;
 - в) міжурядові міжнародні організації;
 - г) суб'єкти федерації;
 - д) неурядові міжнародні організації.

4. Основними інструментами зовнішньої політики держави є:
 - а) дипломатія;
 - б) ідеологія;
 - в) військова сила;
 - г) пропаганда;
 - д) політична воля.

5. Істотний вплив на формування зовнішньої політики Стародавнього Китаю мали такі напрями політичної думки:
 - а) легізм;
 - б) даосизм;
 - в) конфуціанство;
 - г) ведизм.

6. За Л. Гумпловичем, будь-яка держава має прагнути до збільшення прикордонної лінії, а звідси впливають три закони:

- а) кожна держава перешкоджає розвитку могутності сусіда та дбає про збереження політичної рівноваги;
- б) кожна держава зацікавлена у могутньому сусіді, бо це забезпечує політичну рівновагу;
- в) кожна держава прагне діяти в напрямі найвигідніших надбань та найменшого опору;
- г) весь внутрішній розвиток держави має забезпечувати засоби для здійснення успішної зовнішньої політики;
- д) зовнішня політика держави має забезпечувати ресурси для здійснення успішної внутрішньої політики.

7. Представники реалістичного напрямку ТМВ дотримувалися таких поглядів:

- а) в основі міжнародних відносин – прагматичні інтереси держав;
- б) в основі міжнародних відносин – загальнолюдські цінності;
- в) головні засоби реалізації інтересів держав – сила та війна;
- г) головні засоби реалізації інтересів держав – мораль та право.

8. Вкажіть представників ліберально-ідеалістичного напрямку ТМВ:

- а) І. Кант;
- б) Г. Гроцій;
- в) Л. Гумплович;
- г) К. фон Клаузевіц;
- д) Ф. де Вітторія.

9. Представники ліберально-ідеалістичного напрямку ТМВ дотримувалися таких поглядів:

- а) в основі міжнародних відносин – прагматичні інтереси держав;
- б) в основі міжнародних відносин – загальнолюдські цінності;
- в) головні інструменти реалізації інтересів держав – сила та війна;
- г) головні інструменти реалізації інтересів держав – морально-правові норми.

10. Вкажіть представників марксистської парадигми ТМВ:

- а) К. Маркс;
- б) І. Кант;
- в) Й. Фіхте;
- г) Ф. Енгельс;
- д) В. Ленін.

11. Ідеалістична (ліберальна) традиція у політичній практиці знайшла своє втілення в таких документах:

- а) «14 пунктів» В. Вільсона;
- б) пакт Молотова – Ріббентропа;
- в) пакт Бріана – Келлога;
- г) доктрина Трумена;
- д) доктрина Стаймсона.

12. Концепція Г. Моргентау базується на таких постулатах:

- а) основним суб'єктом міжнародних відносин є держава, інтереси якої визначають її цілі та дії на міжнародній арені;
- б) основним суб'єктом міжнародних відносин є народ, інтереси якого визначають його цілі та дії на міжнародній арені;
- в) головною ознакою міжнародних відносин є боротьба етносів за максимізацію свого впливу в зовнішньому середовищі;
- г) головною ознакою міжнародних відносин є боротьба держав за максимізацію свого впливу в зовнішньому середовищі;
- д) оптимальним станом міжнародних відносин є рівновага сил, яка досягається політикою балансу сил.

13. Для модернізму, або «наукового» напрямку ТМВ, характерні такі ознаки:

- а) використання математичних методів наукових досліджень;
- б) використання традиційних методів наукових досліджень;
- в) застосування міждисциплінарного підходу;
- г) використання системного підходу, методики моделювання;
- д) заперечення необхідності застосування методів точних наук.

14. Які етапи зовнішньополітичного процесу виділив Дж. Модельскі?

- а) формулювання інтересів;
- б) набуття «мети на вході»;
- в) набуття «сили на вході»;
- г) формулювання цінностей;
- д) визначення цілей;
- е) розподіл «сили на виході».

15. Відповідно до теорії ігор кожна держава, здійснюючи зовнішньополітичну акцію, веде гру з метою:

- а) поразки противника, тобто виграшу для себе (гра з нульовою сумою);
- б) поразки противника, тобто виграшу для себе (гра з ненульовою сумою);

- в) співробітництва з іншою стороною (гра з ненульовою сумою);
- г) співробітництва з іншою стороною (гра з нульовою сумою).

16.І. Валлерстайн розділив країни сучасної світ-системи на:

- а) ядро;
- б) регіони;
- в) периферію;
- г) субрегіони;
- д) напівпериферію.

17.На думку І. Валлерстайна, ознакою сучасних міжнародних відносин є протистояння між ... та ...

- а) Сходом;
- б) Заходом;
- в) Північчю;
- г) Півднем.

18.Вкажіть основні елементи змісту поняття «міжнародна система».

- а) цілісна сукупність учасників міжнародних відносин;
- б) випадкова розрізнена сукупність учасників міжнародних відносин;
- в) фрагментарні зв'язки між акторами міжнародних відносин;
- г) сталі зв'язки між учасниками міжнародних відносин.

19.Зі шести апріорних типів міжнародних систем М. Каплана лише два є історично реальними:

- а) система балансу сил;
- б) система одиничного вето;
- в) універсальна система;
- г) гнучка біполярна система.

20.Вкажіть основні ознаки системи балансу сил:

- а) єдині учасники – національні держави;
- б) дія в системі щонайменше 10 основних учасників;
- в) дія в системі щонайменше 5 основних акторів;
- г) головні учасники – держави, міжнародні організації та корпорації;
- д) нетривалі коаліції держав.

21.Для сучасної системи міжнародних відносин характерні такі ознаки:

- а) поліцентрична структура міжнародних відносин;

- б) біполярна структура міжнародних відносин;
- в) посилення взаємозалежності країн у світовому масштабі;
- г) послаблення взаємозалежності країн у світовому масштабі.

22. Які з цих систем міжнародних відносин є глобальними (світовими)?

- а) Вестфальська;
- б) Віденська;
- в) Ялтинсько-Потсдамська;
- г) Постбіполярна.

23. За принципами організації взаємодії міжнародних акторів виділяють такі форми (рівні) міжнародного порядку:

- а) конкурентний порядок;
- б) порядок координації;
- в) порядок реорганізації;
- г) порядок субординації;
- д) монопольний порядок.

24. Які з наведених визначень найбільш точно відображають сутність геополітики як науки?

- а) наука про вплив клімату та рельєфу на політичну поведінку держав;
- б) наука про вплив географічного простору держав на їхні політичні інтереси та цілі;
- в) наука про зв'язок територіальної експансії та політичних амбіцій великих держав;
- г) наука про зв'язок і взаємодію географічного простору і політики.

25. Вкажіть деякі із семи законів просторового зростання держав Ф. Ратцеля:

- а) простір держав зростає разом із розвитком їхньої культури;
- б) простір держав зростає разом із розвитком їхніх амбіцій;
- в) просторове зростання держави супроводжується розвитком ідей, торгівлі, виробництва;
- г) кордон є периферійним органом держави, який свідчить про її силу чи слабкість;
- д) первинний імпульс до зростання є внутрішнім, оскільки держава провокується на розширення загостренням внутрішньополітичних протиріч;
- е) вихідний імпульс до зростання є зовнішнім, оскільки держава провокується до розширення країною з нижчим рівнем розвитку.

26. Світове панування США, на думку А. Мехена, буде досягнуто у два етапи:

- а) панування в Європі та Азії, згідно з доктриною Монро, що дасть змогу США контролювати Атлантичний і Тихий океани;
- б) панування в обох Америках, згідно з доктриною Монро, що дасть змогу США контролювати Атлантичний і Тихий океани;
- в) встановлення світового панування шляхом проникнення в інші океани (передусім в Індійський) та стратегічного охоплення Євразії;
- г) встановлення світового панування шляхом проникнення в інші океани (передусім в Атлантичний) та стратегічного охоплення Латинської Америки.

27. Які регіони, за Х. Маккіндером, охоплює внутрішній півмісяць?

- а) Західна Європа;
- б) Північна Америка;
- в) Близький Схід;
- г) Індокитай;
- д) Південна Африка.

28. Вкажіть геополітичні утворення, які виділив Х. Маккіндер:

- а) Зовнішній півмісяць;
- б) Світовий півмісяць;
- в) Внутрішній півмісяць;
- г) Внутрішній острів;
- д) Серцевинна земля.

29. Х. Маккіндер сформулював три правила світової політики:

- а) хто править Східною Європою – править Хартлендом;
- б) хто править Західною Європою – править Хартлендом;
- в) хто править Хартлендом – править світом;
- г) хто править Хартлендом – править Світовим островом;
- д) хто править Світовим островом – править Хартлендом;
- е) хто править Світовим островом – править світом.

30. Які регіони охоплює Рімленд?

- а) Близький Схід;
- б) Хартленд;
- в) Північна Євразія;
- г) Середній Схід;
- д) Далекі Схід.

31. Вкажіть «батьків» атлантизму:

- а) Х. Маккіндер;
- б) Н. Спайкмен;
- в) А. Мехен;
- г) Ф. Ратцель.

32. Вкажіть ключові точки «євразійської дуги», яка є протиположною морським державам (за К. Гаусгофером):

- а) Париж;
- б) Берлін;
- в) Пекін;
- г) Москва;
- д) Токіо.

33. Вкажіть деякі з цивілізацій, які виділив С. Гантінгтон:

- а) західна (атлантична);
- б) східнослов'янська (православна);
- в) північноафриканська;
- г) індуїстська;
- д) західнокитайська;
- е) ісламська (мусульманська).

34. Різновидами політики з позиції сили є:

- а) агресія;
- б) поляризація;
- в) інтервенція;
- г) «дипломатія канонерок»;
- д) «дипломатія галер».

35. Які з цих визначень відповідають змісту поняття «міжнародна безпека»?

- а) стан міжнародних відносин, що виключає порушення миру або створення реальних загроз безпеці народів у будь-якій формі;
- б) взаємодія двох чи більше міжнародних акторів, які мають несумісні цілі;
- в) цілісна (ієрархічно структурована) сукупність учасників міжнародних відносин, що пов'язані між собою сталими зв'язками;
- г) універсальна система механізмів, заходів і гарантій, сукупність яких виключає застосування сили.

36. Розрізняють такі основні види міжнародної безпеки:

- а) універсальна;
- б) регіональна;
- в) національна;
- г) колаборальна;
- д) патримоніальна.

37. Формами дипломатичної діяльності є:

- а) постійне представництво держави за кордоном;
- б) дипломатичне листування;
- в) «дипломатія канонерок»;
- г) переговори на вищому (саміти) і високому рівнях;
- д) участь у роботі міжнародних організацій та їхніх органів;
- е) гуманітарна інтервенція.

38. Основними видами міжнародних актів є:

- а) договори;
- б) ноти;
- в) індульгенції;
- г) конвенції;
- д) конвергенції;
- е) декларації.

39. Які з цих визначень відповідають змісту поняття «мондіалізм»?

- а) глобальне загальнолюдське мислення, погляд на населення планети як на єдину спільність людей;
- б) різні форми теоретичної та практичної діяльності, спрямовані на встановлення світового панування;
- в) рух за об'єднання всіх країн світу в єдину державу;
- г) концепція, згідно з якою національні цінності є основними.

40. Вкажіть головні ознаки глобалізації:

- а) всесвітня економічна, політична і культурна інтеграція та уніфікація;
- б) міграція в масштабах усієї планети капіталу та людських ресурсів;
- в) обмеження ролі інформаційних ресурсів у планетарних масштабах;
- г) витіснення національними культурами «масової культури»;
- д) стандартизація законодавства, економічних і технологічних процесів.

3-й рівень складності

1. Типології міжнародних систем М. Каплана та М. Ніколсона: спільне та відмінне.
2. У чому різниця між учасниками, суб'єктами та акторами міжнародних відносин? Які існують підходи до їхньої типології?
3. Як гра «дилема ув'язнених» може бути використана у міжнародних відносинах? Наведіть приклади.
4. Зобразіть схематично тристоронню коаліційну гру. Які висновки випливають з неї?
5. Зробіть порівняльний аналіз Віденської та Версальсько-Вашингтонської систем міжнародних відносин.
6. Які напрями теорії міжнародних відносин розвинулися на противагу політичному реалізму? Відповідь обґрунтуйте.
7. Зробіть порівняльний аналіз Вестфальської та Віденської систем міжнародних відносин.
8. Обґрунтуйте, чому держава сьогодні залишається головним актором міжнародних відносин.
9. Зробіть порівняльний аналіз Віденської та Ялтинсько-Потсдамської систем міжнародних відносин.
10. Поміркуйте, чому концепція неомарксизму не користується такою популярністю серед політичних еліт Заходу, як, наприклад, в Росії.
11. Визначте загальні (спільні) положення більшості геополітичних концепцій.
12. Ялтинсько-Потсдамська та Постбіполярна системи міжнародних відносин: спільне та відмінне.
13. З'ясуйте, в чому теорія балансу сил суперечить теоріям однополярного світу. Чи існує баланс сил у сучасній системі міжнародних відносин?
14. Охарактеризуйте критерії статусу держави, які виділив А. Мехен.
15. З'ясуйте сутність теорії доміно. Наведіть приклади «ефекту доміно» у міжнародних відносинах другої половини ХХ – початку ХХІ ст.
16. Сформулюйте закони просторового зростання держав Ф. Ратцеля.
17. З'ясуйте, у чому відмінність між політикою жорсткої та м'якої сили. Наведіть приклади їхнього використання конкретними державами.
18. Охарактеризуйте головні рівні міжнародної стратифікації держав (за М. Капланом).
19. На загострення конфлікту між Заходом та ісламським світом, на думку С. Гантінгтона, впливають такі чинники, як:

20. Охарактеризуйте глобальне співвідношення сил держав у сучасному світі. Чому потенційні конкуренти США наразі не можуть досягти статусу наддержави?
21. Чому, на думку С. Гантінгтона, цивілізаційний фактор у міжнародних відносинах посилюватиметься?
22. З'ясуйте найбільш поширені способи врегулювання міжнародних конфліктів. Який спосіб, на Вашу думку, є оптимальним у вирішенні російсько-українського конфлікту?
23. У чому полягає сутність проблеми збереження державного суверенітету в умовах глобалізації?
24. Охарактеризуйте типи держав, які виділяє С. Гантінгтон крізь призму цивілізаційного підходу.
25. Проаналізуйте механізми забезпечення глобальної та регіональної безпеки у сучасному світі. Які з них є найбільш ефективними?
26. У чому полягає ключова відмінність між реалістичним та ідеалістичним (ліберальним) напрямками ТМВ?
27. З'ясуйте, на яких положеннях базується концепція євразійства. Чому євразійство стає частиною офіційної ідеології сучасної Росії?
28. Охарактеризуйте зовнішню політику Росії 2008–2014 рр. крізь призму парадигм політичного реалізму та класичної геополітики.
29. З'ясуйте головні особливості кіберпростору. Чи існує зв'язок між кіберпростором та реальною географією?
30. З'ясуйте сутність концепції «золотого мільярда». У чому її сильні та слабкі сторони?
31. Які риси глобалізації найчастіше критикують антиглобалісти? Чим відрізняється альтерглобалізм від антиглобалізму?

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автаркія (від грец. *αὐτάρκεια* – самодостатність) – економічна самодостатність країни, що передбачає мінімальну залежність від зовнішньої торгівлі.

Автаркія великих просторів – концепція, згідно з якою лише великі геополітичні утворення здатні в сучасних умовах повноцінно розвиватися та бути політично, економічно й ідеологічно незалежними.

Аграрна цивілізація – тип цивілізації, для якої характерне вкрай повільне економічне зростання, переважання сільського господарства, низький рівень споживання, жорстко ієрархічна соціальна структура, низька просторова та соціальна мобільність.

Агресія (від лат. *aggressio* – напад) – протиправне пряме чи опосередковане застосування збройної сили однією державою проти суверенітету чи територіальної цілісності іншої держави.

Акредитація – у міжнародному праві сукупність дій, пов'язаних із призначенням і вступом на посаду постійного представника держави, глави дипломатичного представництва у певній державі чи міжнародній організації.

Альянс – об'єднання держав на міжнародній арені на підставі договірних зобов'язань, утворене, як правило, з метою досягнення необхідного балансу сил і забезпечення національної безпеки тих чи інших акторів.

Анексія (від лат. *annexio* – приєднання) – протиправне приєднання (загарбання) державою території, яка належить іншій державі.

Арбітраж міжнародний – розгляд міжнародних суперечок одним або декількома арбітрами, який здійснюється за добровільною згодою сторін, що сперечаються.

«Артхашастра» – давньоіндійський трактат IV–III ст. до н.е., який вважають першим ґрунтовним викладом теорії зовнішньої політики.

Атлантизм, або Євроатлантизм – геополітична концепція політичного, військового та економічного зближення держав Західної Європи та Північної Америки на базі спільних цінностей демократії, індивідуальної свободи та верховенства закону.

Баланс сил – розподіл світового впливу між окремими центрами сили (полюсами) з метою попередження домінування в міжнародній системі однієї держави або групи держав.

Балканізація – процес розпаду великої країни (імперії) на національні держави, спричинений міжетнічними конфліктами (як це мало місце в Югославії у 90-х рр. XX ст.).

Вайолентологія (від англ. *violence* – насильство) – наука про природу сили та насильства, причини, зміст та форми їхнього вияву у міжнародній сфері.

Велика держава – тип держави (за М. Капланом), яка має істотний вплив на світовий розвиток, але головна її сфера впливу обмежується одним регіоном.

«**Велика сімка**» – група зі семи провідних країн світу, що здійснюють координацію важливих зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних заходів у рамках щорічних зустрічей глав держав та урядів (США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія і Канада).

Вестернізація (від. англ. *western* – західний) – 1) процес переходу суспільства від власної традиційної системи цінностей до системи західних цінностей, які ґрунтуються на верховенстві закону, перевазі приватної власності над суспільною, домінуванні прав та інтересів індивіда тощо; 2) запозичення західноєвропейського або англо-американського способу життя в сфері економіки, політики, освіти та культури.

Взаємність – загальновизнаний принцип міждержавних відносин, за яким держави повинні будувати відносини між собою на взаємовигідній, рівноправній основі з урахуванням законних інтересів іншої сторони.

Виклик та відповідь – універсальний закон розвитку цивілізації, сформульований А. Тойнбі, відповідно до якого кожен крок поступу цивілізації постає як адекватна відповідь на виклик або стимул (нової землі, зовнішнього тиску та ін.).

Війна – 1) конфлікт між політичними утвореннями (державами, коаліціями, союзами тощо), що відбувається у формі військових (бойових) дій між їхніми збройними силами; 2) продовження політики іншими (насильницькими) засобами (визначення К. фон Клаузевіца).

Вірча грамота – документ, на основі якого здійснюється акредитація дипломатичного представника.

Гегемонізм (від. грец. *ἡγεμονία* – провід, керівництво) – зовнішня політика, яка ґрунтується на прагненні до гегемонії, світового панування, диктату над іншими країнами і народами.

Гегемонія – керівна роль держави щодо інших держав у міжнародних відносинах.

Географічне положення – розміщення певної території чи об'єкта на земній поверхні відносно інших територій або об'єктів.

Географічний детермінізм – концепція, згідно з якою природні умови (клімат, рельєф тощо) мають визначальний вплив на розвиток народів і держав.

Геополітика (від грец. *γη* – земля та грец. *πολιτική* – мистецтво управління державою) – 1) вид зовнішньої політики, зумовлений територіальними інтересами державних міжнародних акторів; 2) наука про зв'язок і взаємодію географічного простору і політики.

Глава держави – особа або колективний орган влади, що вважається найвищим представником держави (всередині країни та на міжнародній арені).

Глобалізація (від фр. *global* – загальний, всесвітній) – 1) об'єктивний процес всесвітньої економічної, соціальної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації, основними наслідками якого є міграція в масштабах усієї планети капіталу та людських ресурсів, стандартизація економічних і технологічних процесів, законодавства, а також послаблення національних держав та зближення культур різних країн; 2) загальносвітовий процес, який передбачає поширення універсальних стандартів (політичних, правових, економічних, технологічних, культурних), вироблених високорозвинутими країнами, на інші країни світу.

Глобалізм – стиль у політиці, коли певне питання розглядається і вирішується у контексті загальних для людства проблем, що стосуються всіх і потребують для свого розв'язання спільних зусиль.

Глобальне управління – процес вироблення, ухвалення та реалізації стратегічних рішень, спрямованих на підтримання або трансформацію світового порядку з метою здійснення впливу на розвиток глобального суспільства.

Гнучка біполярна система – тип міжнародної системи (за М. Капланом), структуру якої становлять дві наддержави, що утворюють блоки з їхніми сателітами та союзниками, а також нейтральні (неприєднані) країни та універсальні актори у вигляді міжнародних організацій.

Декларація – 1) у міжнародному праві урочистий акт, що формулює погоджені сторонами спільні принципи й цілі; 2) офіційний документ, де проголошуються основні принципи зовнішньої та внутрішньої політики держави, основи діяльності міжнародних організацій, програмні положення політичних партій тощо.

Денонсація – правомірний спосіб припинення дії міжнародного договору, відмови від нього.

Держава – головний міжнародний актор, універсальна форма політичної організації людських спільнот, яка складається з трьох головних елементів: території, населення та суверенної влади.

Державна влада – вища форма політичної влади, що спирається на спеціальний управлінський апарат і володіє монополією правом на видання законів та інших актів, обов'язкових для всього населення держави.

Дефініція (від лат. *definitio* – визначати) – коротке визначення (тлумачення значення) якогось терміну.

Джентльменська угода – вживана в міжнародній практиці назва договору, який укладено в усній формі.

Дипломатія – 1) засіб здійснення зовнішньої політики держави, що являє собою сукупність невоєнних практичних методів та заходів; 2) офіційна

діяльність глав держав і урядів, міністрів закордонних справ, відомств іноземних справ, дипломатичних представництв за кордоном із метою реалізації цілей і завдань зовнішньої політики держави; 3) мистецтво ведення переговорів для налагодження чи розвитку співробітництва, запобігання або врегулювання конфліктів, пошуків компромісів тощо.

Дипломатичний протокол – сукупність правил, відповідно до яких у кожній державі регулюють порядок дипломатичних церемоній.

«Дипломатія канонерок» – тип зовнішньої політики держави, що проявляється в демонстрації сили і здійснюється з метою тиску на ту чи іншу країну.

Експансія (від лат. *expansio* – поширення, розширення) – 1) загарбницька політика держави відносно інших держав, країн, територій із метою включення їх до свого складу або у сферу свого економічного, політичного, культурного та іншого впливу; 2) розширення сфери впливу держав, що здійснюється економічними, військовими та дипломатичними методами.

Ентропія (від грец. *έν* – в, всередину та грец. *τροπή* – змінити, повернути) – ступінь хаосу, невизначеності, який, згідно з концепцією С. Коена, характерний для різних геополітичних регіонів світу.

Етатизм (від фр. *état* – держава) – 1) ідеологія, яка базується на визнанні провідної ролі держави в політичному, економічному та суспільному житті; 2) політика активного втручання держави в усі сфери суспільного та приватного життя, наслідком чого є підпорядкування інтересів як окремих людей, так і груп інтересам держави.

Етнос, народ (від грецьк. *ἔθνος* – громада, плем'я, народ) – група людей, яка історично склалася на певній території і характеризується спільністю мови, культури, звичаїв, традицій, побуту, способу життя та особливостями психічного складу (ментальністю, самосвідомістю).

Євразійство – напрям суспільно-політичної та філософської думки, що спрямований на осмислення місця та ролі Росії у всесвітніх геополітичних та цивілізаційних процесах крізь призму опозицій «Захід – Схід», «католицизм – православ'я».

Жорстка біполярна система – тип міжнародної системи (за М. Капланом), яка характеризується строгою ієрархізацією двох блоків, очолюваних наддержавами, відсутністю нейтральних країн та обмеженою роллю міжнародних організацій.

Зміст поняття – відображення сукупності ознак, властивостей певного предмета вивчення.

Зовнішня політика – діяльність держави на міжнародній арені з метою реалізації її інтересів та цілей.

«Золотий мільярд» – 1) населення високорозвинутих країн, яке споживає левову частку всіх обмежених ресурсів на планеті; 2) концепція, згідно з якою розвинені країни, зберігаючи для свого населення високий рівень споживання, проводять політику використання іншого світу як сировинного придатку та джерела дешевої робочої сили.

Ідеалізм (лібералізм) – класичний напрям теорії міжнародних відносин, представники якого вважали загальнолюдські цінності основою міжнародних відносин, а головними інструментами реалізації інтересів держав – моральні та правові норми.

Ієрархічна система – тип міжнародної системи (за М. Капланом), фактично світова держава, де окремі країни перетворюються у звичайні територіальні одиниці, а будь-які центробіжні тенденції з їхнього боку ліквідовуються.

Імідж держави (від англ. *image* – образ, зображення, відображення) – це стереотипований образ країни, що існує в масовій свідомості завдяки як стихійному, так і цілеспрямованому його формуванню елітою та політтехнологами з метою здійснення політичного і емоційно-психологічного впливу на громадську думку всередині країни та за кордоном.

Імперіалізм – 1) політика експансіонізму, яку проводять великі держави, зокрема й держави-метрополії, щодо інших держав і колоній; 2) вища стадія розвитку капіталізму, яка характеризується (за В. Леніним) пануванням транснаціональної фінансової олігархії (монополій), вивозом капіталу, експлуатацією промислово розвиненими державами колоній або залежних країн та імперіалістичними війнами за ринки збуту і сировину.

Імперія (від лат. *imperium* – наказ, верховна влада, управління) – 1) історична форма державного утворення, що включає в себе насильно приєднані (підкорені) народи та території; 2) вид державної системи, всередині якої цілі народи чи нації вважаються панівними або підлеглими (навіть якщо вони зберігають видимість територіальної чи іншої окремішності); 3) велика монархічна держава, на чолі якої стоїть імператор або імператриця.

Імплементация – фактична реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні, а також конкретний спосіб включення норм міжнародного права в національну правову систему.

Індустріальна цивілізація – тип цивілізації, ознаками якої є стрімкий розвиток машинного промислового виробництва, ринкова економіка, значне зростання чисельності населення, масове виробництво та споживання.

Інтеграція (від лат. *integrum* – ціле) – 1) процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле; 2) згуртування, об'єднання політичних, економічних і громадських структур у рамках країни, регіону, світу.

Інтервенція (від лат. *interventio* – втручання) – насильницьке втручання однієї чи кількох держав у внутрішні справи іншої держави, спрямоване проти її суверенітету або територіальної цілісності.

Кіберпростір – інтерактивне інформаційне та комунікаційне середовище, яке функціонує за допомогою комп'ютерних систем.

Колонізація (від латин. *colonia* – поселення) – 1) процес заселення й освоєння нових територій; 3) перетворення незалежної країни на колонію шляхом її військового, політичного та економічного підкорення.

Комюніке (від лат. *communico* – повідомляю) – офіційне повідомлення про хід і наслідки переговорів між державними (політичними) діячами, делегаціями у міжнародних відносинах.

Конвенція (від лат. *conventio* – договір) – багатостороння міжнародна угода, яка регулює весь комплекс питань певної сфери та потребує спеціального розгляду зі встановленням відповідних процедур їхнього розв'язання.

Конвергенції теорія (від лат. *convergentio* – зближуватися, сходитися) – концепція, згідно з якою в період НТР між країнами з різним суспільно-політичним ладом існує значно більше схожих ознак, ніж відмінностей, причому НТР сприяє поширенню цих ознак і веде до зближення передових країн на шляху до створення єдиного постіндустріального суспільства.

Контент-аналіз (від англ. *content* – зміст) – якісно-кількісний метод вивчення джерел, який полягає у квантифікаційній (кількісній, математичній) обробці тексту з подальшою інтерпретацією результатів.

Концепція (від лат. *conceptio* – розуміння, сприйняття) – 1) система поглядів на певні явища чи процеси; 2) спосіб розуміння, трактування тих чи інших явищ або подій; 3) основна ідея певної теорії.

Космополітизм (від грец. *κοσμοπολίτης* – космополіт, людина світу) – ідеологія, що надає пріоритет загальнолюдським цінностям, а вже далі – національним питанням.

Країна – 1) політичне, соціальне, національне, культурне, господарське співтовариство, організоване державою на певній території; 2) територія з визначеними кордонами і населенням, що становить єдине ціле з точки зору історії, культури, нації та може бути суверенною або несуверенною.

Країни-члени – країни, які, згідно з концепцією С. Гантінгтона, повністю ідентифікують себе з певною цивілізацією.

Легізм – давньокитайське політичне вчення, представники якого закликали дотримуватися прагматичного принципу вигоди у відносинах Піднебесної з іншими державами та народами («варварами») та вважали примус і насильство найбільш ефективними засобами внутрішньої та зовнішньої політики.

Лібералізм (від лат. *liberalis* – вільний) – політична ідеологія, яка відстоює пріоритет прав і свобод людини над інтересами спільнот (держав, націй), обмежене втручання держави в економічну та соціальну сфери.

Мала держава – тип держави (за М. Капланом), яка має незначний вплив у найближчому оточенні, але володіє власними засобами для захисту своєї незалежності.

Марксизм – класичний напрям теорії міжнародних відносин, представники якого вважали міжнародні відносини похідними від капіталістичного способу виробництва, внаслідок чого вони набули характеру економічної експлуатації та політичного панування могутніх держав над підпорядкованими їм країнами та колоніями.

Меморандум (від лат. *memorandum* – те, про що слід пам'ятати, нагадування) – дипломатичний документ, у якому викладена фактична, документальна чи юридична сторона якогось питання.

Метод (від грец. *μέθοδος* – шлях пізнання) – сукупність прийомів, засобів і процедур дослідження певного предмета.

Методологія – 1) сукупність прийомів (методів) дослідження, що застосовуються в певній науці; 2) вчення про методи пізнання й перетворення дійсності; 3) система строго вивірених і апробованих принципів, методів, правил і підходів дослідницької діяльності; 4) концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про явища та процеси.

Метрополія (від грец. *μητρόπολις* – букв. «материнське місто») – держава, що володіє колоніями, протекторатами.

Мир – стан відносин між різними політичними утвореннями (державами, націями, партіями, угрупованнями тощо), що використовують незбройні засоби для розв'язання наявних між ними протиріч.

Мирне співіснування – 1) тип відносин між державами, який передбачає відмову від війни як засобу вирішення спірних питань, а також дотримання інших принципів та норм міжнародного права; 2) концепція В. Леніна про мирне співжиття держав із протилежними соціально-економічними системами, яке, однак, передбачало гостру ідеологічну боротьбу та конкуренцію в різних сферах життєдіяльності.

Міжнародна безпека – 1) стан міжнародних відносин, що виключає порушення миру або створення реальних загроз безпеці народів у будь-якій формі; 2) універсальна система механізмів, заходів і гарантій, сукупність яких виключає застосування сили.

Міжнародна міжурядова організація – об'єднання трьох або більше суверенних держав, створене для досягнення спільних цілей на основі багатостороннього міжнародного договору (статуту).

Міжнародна неурядова організація – об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що ґрунтується на неурядовій угоді та створене для сприяння розвитку й співробітництва в широкому діапазоні міжнародних відносин: політиці, економіці, культурі, спорті, науці тощо.

Міжнародна політика – сукупна цілеспрямована діяльність міжнародних акторів у сфері регулювання міжнародних відносин із метою реалізації їхніх інтересів і цілей та створення й підтримання сприятливого для них міжнародного (світового) порядку.

Міжнародна пропаганда – цілеспрямоване використання засобів масової комунікації з метою нав'язування норм і принципів міжнародної поведінки, маніпулювання зовнішньополітичною свідомістю громадян власної та зарубіжних держав.

Міжнародна система – цілісна (ієрархічно структурована) сукупність учасників міжнародних відносин, що пов'язані між собою сталими зв'язками.

Міжнародне право – це сукупність юридичних норм і принципів, які регулюють усю систему міжнародних відносин, а також взаємодію в рамках окремих груп або на двосторонніх засадах.

Міжнародний актор (від лат. *actor* – діяч) – учасник міжнародних відносин, який, маючи інтереси, цілі та засоби впливу, здатний діяти та здійснювати суттєвий вплив у міжнародному середовищі.

Міжнародний договір – регульована міжнародним правом угода, укладена державами і/або іншими суб'єктами міжнародного права.

Міжнародний еквілібріум – концепція Дж. Ліски, згідно з якою головною умовою забезпечення стабільності міжнародних відносин є інституціональна рівновага (еквілібріум) у вигляді міжнародних організацій, що впливають на рівномірний розподіл безпеки, добробуту та престижу держав за допомогою інституційних норм і санкцій ефективніше, ніж у випадку безпосередньої взаємодії держав.

Міжнародний конфлікт – взаємодія двох чи більше міжнародних акторів, які мають несумісні цілі та засоби для досягнення цих цілей.

Міжнародний порядок – устрій міжнародних відносин, який покликаний забезпечити основні потреби головних акторів (найперше держав), створити та підтримати умови їхнього існування, безпеки та розвитку.

Міжнародний суб'єкт (від лат. *subjectus* – той, що знаходиться в основі) – учасник міжнародних відносин, який володіє правами та обов'язками, що встановлені міжнародно-правовими нормами.

Міжнародні відносини – сукупність політичних, економічних, соціальних, культурних, ідеологічних та інших зв'язків і взаємовідносин між учасниками (суб'єктами, акторами), що діють на міжнародній арені (державами, союзами держав, транснаціональними корпораціями, етнічними та національними групами, політичними партіями, громадськими організаціями, суспільними рухами, окремими особами тощо).

Мікродержава – тип держави (за М. Капланом), яка не здатна захистити свій суверенітет національними засобами, тому повністю залежить від політики інших держав.

Мімізис (від грец. *μίμησις* – наслідування) – наслідування масами зовнішніх ознак творчої меншості, одна із умов поступу цивілізації (за А. Тойнбі).

Моделювання – непрямий, опосередкований метод наукового дослідження об'єктів пізнання (безпосереднє вивчення яких неможливе, ускладнене чи недоцільне), який ґрунтується на застосуванні моделі як засобу дослідження.

Модель (від лат. *modulus* – аналог, зразок) – 1) уявна або матеріально реалізована система, котра, відображаючи чи відтворюючи об'єкт дослідження, здатна замінити його так, що вона сама стає джерелом інформації про цей об'єкт; 2) аналог, подібність якого до оригіналу суттєва, а розбіжність – несуттєва.

Модернізація (від англ. *modern* – сучасний, новий) – процес переходу від традиційного суспільства до модерного, від аграрного – до індустріального.

Модернізм – «науковий» напрям теорії міжнародних відносин, представники якого виступали за використання математичних методів наукових досліджень,

застосування міждисциплінарного та системного підходів, методики моделювання тощо.

Мондіалізм (від лат. *mundi* – світ) – 1) глобальне загальнолюдське мислення, погляд на населення планети як на єдину спільність людей; 2) різні форми теоретичної та практичної діяльності, спрямовані на встановлення світового панування; 3) рух за об'єднання всіх країн світу та формування єдиного світопорядку.

Мораторій (від лат. *moratorius* – такий, що затримує, уповільнює) – 1) відтермінування, затримка набуття чинності, початку виконання певного договору, закону, зобов'язань або вимог; 2) домовленість суб'єктів міжнародного права щодо відтермінування або утримання від будь-яких дій на визначений чи невизначений термін.

«М'яка сила» – форма політичної влади, що полягає у здатності домагатися бажаних результатів на основі добровільної участі, симпатії та привабливості, на відміну від «жорсткої сили», яка ґрунтується на примусі.

Наддержава – тип держави (за М. Капланом), яка має можливість впливати на умови існування всього людства та не може зазнати поразки від іншої держави або коаліції держав, якщо до її складу не входить інша супердержава.

Наука – 1) система теоретичних знань про дійсність, система понять про явища та закони їхнього існування та розвитку; 2) сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення й використання теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність.

Наукова школа – неформальна спільнота висококваліфікованих дослідників, об'єднаних на основі спільних методологічних підходів та згуртованих навколо певного лідера (лідерів).

Науково-технічна революція – сучасна форма технічного прогресу, ознаками якої є перетворення науки в провідний чинник виробництва, освоєння нових видів енергії, виготовлення та застосування штучних матеріалів, автоматизація виробництва з використанням комп'ютерів, у результаті чого відбувається трансформація індустріального суспільства у постіндустріальне.

Національна безпека – 1) стан держави, який дозволяє зберігати їй свою цілісність і виступати самостійним учасником міжнародних відносин; 2) сукупність внутрішніх та зовнішніх умов, які забезпечують стабільний розвиток країни, захист державних і суспільних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз, гарантії прав і свобод громадян.

Національний інтерес – 1) інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему; 2) система цілей і завдань зовнішньої політики держави; 3) сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, які забезпечують певний геополітичний статус держави, національну безпеку, суспільну стабільність, рівень і якість життя громадян.

Нація (від лат. *natio* – плем'я, народ) – 1) політична спільнота громадян певної держави (часто вживається як синонім терміну держава, коли мається на увазі її населення; у міжнародному праві є синонімом національної держави); 2) етнос, що володіє єдиною самосвідомістю (національною ідентичністю), усвідомленням своєї єдності та відмінності від інших.

Невтручання – принцип міжнародного права, згідно з яким держава чи група держав не мають права втручатися у внутрішні справи іншої держави.

Нейтралітет (від лат. *neuter* – ні той, ні інший) – юридичний та політичний статус держави, яка зобов'язується не брати участі у війні з іншими державами, а в мирний час – відмовляється від участі у військових блоках.

Неомарксизм – сучасний напрям теорії міжнародних відносин, основою якого є теза про економічну, політичну і соціальну нерівність у межах глобальної капіталістичної системи та експлуатацію країн «третього світу» транснаціональними корпораціями високорозвинених держав.

Неолібералізм – сучасний напрям теорії міжнародних відносин, представники якого головну увагу приділяють проблемам міжнародної безпеки та співробітництва, а також відмови від війни як інструменту міжнародної політики.

Неореалізм – сучасний напрям теорії міжнародних відносин, який базується на поєднанні принципів класичного реалізму з теорією міжнародних систем.

Нота – офіційне дипломатичне звернення уряду однієї держави до уряду іншої держави.

Об'єкт дослідження – явище або процес, що породжує проблемну ситуацію й обране для дослідження.

Окупація (від лат. *occupatio* – захоплення) – тимчасове зайняття збройними силами однієї держави території іншої держави (або її частини) та встановлення влади військової адміністрації на окупованій території.

Пакт (від лат. *pactum* – договір, угода) – назва дво- або багатостороннього договору, який регулює питання забезпечення взаємної та колективної безпеки, встановлення принципів і норм, які мають важливе значення для певної галузі співробітництва держав.

Парадигма (від грец. *παράδειγμα* – приклад, зразок) – 1) стиль наукового мислення, що панує на визначеному етапі в тій чи іншій дисципліні; 2) теорія; теоретична модель, прийнята як зразок постановки, обґрунтування та розв'язання проблеми в рамках того чи іншого предмета дослідження.

Парафування (від франц. *paraphe* – розчерк, скорочений підпис) – попереднє підписання міжнародного договору (або його окремих частин) ініціалами повноважних представників кожної із договірних сторін на знак узгодження тексту договору.

Паритет (від лат. *paritas* – рівність) – 1) ведення переговорів на основі рівності сторін; 2) стан відносної рівноваги сил у міжнародних відносинах.

Периферійність – віддаленість від головних центрів політичного, культурного та соціально-економічного життя.

Політика (від грец. *πολιτική* – мистецтво управління) – цілеспрямована діяльність у сфері взаємовідносин між різними суспільними групами, народами, державами, пов'язана із боротьбою за здобуття або утримання влади як знаряддя формування і регулювання цих стосунків.

Політична влада – здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на діяльність, поведінку людей та їхніх об'єднань за допомогою волі, авторитету, права, примусу (насильства).

Політичний ідеалізм – напрям теорії міжнародних відносин, представники якого виступають за необхідність і можливість покінчити зі світовими війнами

та збройними конфліктами між державами шляхом правового регулювання і демократизації міжнародних відносин, поширення на них норм моралі та справедливості.

Політичний реалізм – напрям теорії міжнародних відносин, представники якого вважають міжнародні відносини ареною гострого протиборства держав, що прагнуть збільшити свою владу та силу шляхом воєнної стратегії або політико-дипломатичної гри.

Поняття – форма мислення, за допомогою якої відображаються загальні, істотні ознаки предметів та явищ.

Постіндустріальна (інформаційна) цивілізація – тип цивілізації, в якій переважає інноваційний сектор економіки з індустрією знань та наданням високоякісних послуг, а також суттєво зростає роль науки та освіти.

Правонаступництво – перехід прав та обов'язків однієї держави до іншої, що виникає в разі утворення кількох держав на території їхнього попередника, об'єднання двох або кількох держав в одну тощо.

Преамбула (від лат. *praeambulus* – той, що передує) – вступна частина міжнародного договору, де, як правило, міститься перелік сторін, які укладають договір, їхні мотиви, мета, принципи тощо.

Предмет дослідження – 1) досліджувані з певною метою властивості, ознаки, особливості об'єкта пізнання; 2) суттєві зв'язки та відношення об'єкта, які підлягають безпосередньому вивченню, є головними, визначальними для конкретного дослідження.

Прецедент (від лат. *praecedens* – той, що передує) – у міжнародному праві вирішення будь-якого питання міжнародних відносин із використанням прикладу, який мав місце при розгляді аналогічних випадків.

Принцип – основне вихідне базове положення концепції, теорії, науки, світогляду, в якому відображаються найбільш суттєві та важливі сторони пізнавальної або практичної діяльності.

Пролонгація (від лат. *prolongare* – продовжувати) – продовження строку дії міжнародного договору.

Протекціонізм (від лат. *protectio* – заступництво, захист) – економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції.

Ратифікація – затвердження верховним органом державної влади міжнародного договору, який із цього моменту набирає юридичної сили для конкретної держави.

Реалізм – класичний напрям теорії міжнародних відносин, згідно з яким в основі міжнародних відносин знаходяться прагматичні інтереси держав, а основним засобом їхньої реалізації є сила та війна.

Революція (від лат. *revolutio* – переворот, поворот) – фундаментальна структурна зміна існуючої політичної, соціальної чи економічної системи, яка зазвичай відбувається раптово або протягом відносно короткого проміжку часу.

Реституція (від лат. *restitutio* – відновлення) – повернення однією державою іншій майна, що було незаконно захоплене нею під час війни або внаслідок інших причин.

Рімленд (від англ. *rim* – край, обід та англ. *land* – земля) – масивна прибережна полоса, що оточує Хартленд із заходу, півдня та південного сходу, яка, згідно з концепцією Н. Спайкмена, є стратегічно визначальною на шляху до світового панування.

Розірвана країна – держава, в якій, згідно з концепцією С. Гантінгтона, переважає одна цивілізація, але її лідери прагнуть змінити цивілізаційну ідентичність.

Розколота (надтріснута) країна – держава, в якій, згідно з концепцією С. Гантінгтона, великі групи населення належать до різних цивілізацій.

Саміт (від лат. *summit* – найвищий) – дво- або багатосторонні міждержавні переговори за участю глав держав чи глав урядів.

Самовизначення – 1) принцип, згідно з яким кожна спільнота має невід’ємне право на вільне облаштування свого громадського і політичного життя; 2) право кожного народу на визволення й утворення власної самостійної держави або автономії у складі федерації.

Самотня країна – держава, в якій, згідно з концепцією С. Гантінгтона, відсутня культурна спільність з іншими країнами.

Сателіт (від лат. *satellitis* – супутник, спільник) – формально незалежна держава, яка перебуває під політичним та економічним впливом іншої держави і користується її протекціонізмом на міжнародній арені.

Світова політика – 1) те саме, що й міжнародна політика; 2) діяльність міжнародних акторів у напрямі створення механізмів глобального управління світовими процесами, сфера регулювання глобального співробітництва держав; 3) діяльність великих держав та наддержав, що має на меті встановлення та підтримання їхнього світового лідерства або панування.

Світовий порядок – 1) те саме, що й міжнародний порядок; 2) устрій міжнародних відносин, за якого інтереси та дії різних, насамперед державних, міжнародних акторів підпорядковуються фундаментальним інтересам світової спільноти (людства).

«Світ-система» – сучасна міжнародна система (за І. Валлерстайном), в основі якої знаходиться капіталістична «світ-економіка», що неминуче призводить до розподілу країн світу на ядро, периферію та напівпериферію.

Сепаратизм (від лат. *separatio* – відокремлення) – прагнення окремих груп населення, зокрема національних меншин, до часткового (надання автономії) або повного (створення власної держави) відокремлення.

Середня держава – тип держави (за М. Капланом), яка має вплив у найближчому оточенні й достатньо самостійна в своїй внутрішній та зовнішній політиці.

Серцевинна держава – наймогутніша або основна в культурному плані держава певної цивілізації (за С. Гантінгтоном).

Сила – здатність міжнародного актора (передусім держави) нав'язати свою волю і вплинути на розвиток подій у власних інтересах.

Система (від грец. *συστημα* – ціле, складене з частин, поєднання) – цілісна сукупність елементів, що пов'язані між собою сталими зв'язками.

Система балансу сил – тип міжнародної системи (за М. Капланом), яка базується на розподілі світового впливу між окремими центрами сили (щонайменше п'ятьма великими державами), що забезпечує відносну стабільність системи.

Система одиничного вето – тип міжнародної системи (за М. Капланом), в якій кожен актор здатний блокувати систему за допомогою шантажу (наприклад ядерної зброї) і водночас чинити опір подібному тиску з боку будь-якого противника.

Системний метод – метод пізнання, що полягає у вивченні об'єкта дослідження як сукупності елементів, що утворюють систему.

Статус-кво (від лат. *status quo* – положення, в якому) – термін у міжнародному праві, що вживається для позначення будь-якого фактичного або правового становища, яке існує наразі або існувало в минулому й про відновлення або збереження якого йде мова.

Статус-кво анте белум (від лат. *status quo ante bellum* – довоєнне становище) – становище, яке існувало перед початком війни, до спричинених нею змін.

Стратегія (від грец. *στρατηγία* – мистецтво полководця) – 1) довготермінова лінія поведінки, спрямована на досягнення перспективної цілі за допомогою відповідних засобів; 2) довгостроковий, послідовний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, спрямований на досягнення успіху в кінцевому результаті.

Структура (від лат. *structura* – побудова, розміщення) – внутрішня будова, певний взаємозв'язок складових частин цілого.

Структурно-функціональний аналіз – метод аналізу яких-небудь соціальних явищ як цілісних систем, що являють собою структурне з'єднання елементів, кожен із яких виконує визначену функцію стосовно інших елементів і системи.

Суверенітет (від фр. *souveraineté* – верховна влада, верховенство, панування) – верховенство державної влади в межах території держави та її незалежність у міжнародних відносинах.

Таласократія (від грец. *θάλασσα* – море та грец. *κρατία* – влада) – концепція провідної ролі морських комунікацій, морської торгівлі та воєнно-морської сили у зростанні могутності держави.

Творча меншість – рушійна сила розвитку цивілізації (за А. Тойнбі), здатна робити відкриття та вести за собою маси.

Теорія – 1) система знань, що описує і пояснює сукупність явищ певної дійсності і зводить відкриті в цій галузі закони до єдиного об'єднувального початку (витоку); 2) форма синтетичного знання, в межах якого окремі поняття, закони та гіпотези втрачають колишню автономність і перетворюються на елементи цілісної системи наукових знань.

Теорія доміно – політична концепція, згідно з якою події в одній країні спричиняють їхнє повторення в інших, як правило сусідніх, країнах.

Теорія ігор – теорія ухвалення рішень, основою якої є конструювання моделей аналізу або прогнозування різних типів поведінки акторів із метою знаходження найкращого з усіх можливих варіантів рішення та найбільш раціонального способу поведінки, враховуючи прогнозовані дії противника.

Теорія міжнародних відносин – 1) фундаментальна дисципліна, що містить загальні основи знань про міжнародні явища та процеси; 2) наука, що вивчає сутність, особливості, закономірності та рушійні сили міжнародних відносин; 3) теорія, тобто вища форма організації наукового знання, що дає цілісне уявлення про певний об'єкт (МВ у цілому або їхні окремі аспекти).

Термін (від лат. *terminus* – межа, кордон) – слово або словосполучення, застосоване для позначення певного поняття.

Терористична організація (від лат. *terror* – страх, жах) – нелегальне об'єднання, яке має досить чіткі політичні інтереси та цілі, але намагається їх реалізувати шляхом збройного насильства чи терору.

Транснаціоналізм – напрям теорії міжнародних відносин, згідно з яким міжнародні відносини виходять далеко за рамки міждержавних взаємодій, тобто держава як міжнародний актор позбавляється своєї монополії.

Транснаціональні корпорації – міжнародні компанії, метою яких є отримання прибутку і які діють через свої філії одночасно в кількох державах.

Ультиматум (від лат. *ultimus* – останній) – 1) вимога, пов'язана з обмеженням часу, відведеного на її виконання, а також з погрозою серйозних наслідків у випадку її невиконання; 2) дипломатична нота з категоричною вимогою однієї держави до іншої про виконання у певний термін тих чи інших дій (або утримання від них), супроводжувана погрозою застосувати певні санкції.

Універсальна система – тип міжнародної системи (за М. Капланом), яка передбачає переважаючу роль універсального актора (міжнародної організації), високий ступінь політичної однорідності, існування єдиних правил поведінки в рамках міжнародної системи.

Учасник міжнародних відносин – особа або інституція, яка, маючи інтереси та цілі, бере участь у міжнародних взаємодіях.

Хартленд (від англ. *Heartland* – серцевинна земля) – масивна північно-східна частина Євразії, яка, згідно з концепцією Х. Маккіндера, відіграє ключову роль на шляху до світового панування.

Цесія (від лат. *cessiō* – поступка, передача) – передача частини території однієї держави іншій за погодженням між ними.

Цивілізація (від лат. *civilis* – громадянський, суспільний, державний) – 1) синонім культури, яка виражається у створюваних людиною матеріальних і духовних цінностях; 2) рівень, ступінь суспільного розвитку, що проявляється в матеріальних та духовних надбаннях; 3) стадія занепаду і вмирання культури, втрати людством творчих сил (визначення О. Шпенглера); 4) певна історична соціально-культурна спільність (спільнота), яка має стійкі особливі ознаки в суспільно-політичній організації, економіці та культурі, спільні духовні цінності та ідеали, ментальність (світогляд).

ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Богатуров А. Д. Очерки теории и политического анализа международных отношений / А. Д. Богатуров, Н. А. Косолапов, М. А. Хрусталев. – М.: НОФМО, 2002. – 384 с.
2. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики / Н. А. Ломагин, А. В. Лисовский, С. Ф. Сутырин и др. – СПб.: Сентябрь, 2001. – 166 с.
3. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацях. – 4-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2011. – 406 с.
4. Мателешко Ю. П. Теорія міжнародних відносин: навчальний посібник / Ю. П. Мателешко. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2020. – 156 с.
5. Суботін А. А. Теорія міжнародних відносин: посібник-хрестоматія / А. А. Суботін, М. С. Каменецький. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2007. – 192 с.
6. Теорія міжнародних відносин. Міжнародні відносини та світова політика: навч. посіб. / М. П. Требін, Л. М. Герасіна, В. Л. Погрібна та ін.; за ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2016. – 540 с.
7. Теория международных отношений: учебник для академического бакалавриата / под ред. П. А. Цыганкова. – М.: Издательство Юрайт, 2017. – 316 с.
8. Теория международных отношений: учебное пособие в 2-х т. / под общей ред. О. А. Колобова. – Нижний Новгород: ФМО ННГУ, 2004. – Т.1. Эволюция концептуальных подходов. – 393 с.
9. Теория международных отношений: хрестоматія / под ред. П. А. Цыганкова. – М.: Гардарики, 2002. – 400 с.
10. Троян С. С. Вступ до теорії міжнародних відносин: навч. посіб. для студ. вузів / С. С. Троян. – К., 2000. – 139 с.
11. Троян С. С. Наука про міжнародні відносини (базові категорії, методи, теорії): навч. посіб. / С. С. Троян, А. М. Киридон, Т. Ф. Герасимчук. – Рівне, 2007. – 72 с.
12. Хонин В. Н. Теория международных отношений. Общая часть / В. Н. Хонин. – К.: Академ-Пресс, 2005. – 456 с.
13. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин / В. Ф. Цимбалістий. – Львів: Новий Світ-2000, 2010. – 360 с.

- 14.Цыганков П. А. Теория международных отношений: учебное пособие / П. А. Цыганков. – М.: Гардарики, 2003. – 590 с.
- 15.Шепелєв М. А. Теорія міжнародних відносин: підручник / М. А. Шепелєв. – К.: Вища школа, 2004. – 622 с.
- 16.Шергін С. О. Політологія міжнародних відносин: навч. посіб. / С. О. Шергін. – К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 256 с.
- 17.International Relations Theory / edited by Stephen McGlinchey, Rosie Walters & Christian Scheinpflug. – Bristol: E-International Relations, 2017. – 180 p.
- 18.Jackson R. Introduction to International Relations: Theories and Approaches / Robert Jackson, Georg Sørensen. – Fifth Edition. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 348 p.
- 19.Theories of International Relations / Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak at al. – 3rd edition. – New York: Palgrave Macmillan, 2005. – 321 p.
- 20.Weber C. International Relations Theory. A Critical Introduction / Cynthia Weber. – 3rd edition. – London–New York: Routledge, 2010. – 264 p.

Додаткова:

- 21.Азроянц Э. А. Глобализация: катастрофа или путь к развитию? Современные тенденции мирового развития и политические амбиции / Эдуард Азроянц. – М.: Издательский дом «Новый век», 2002. – 416 с.
- 22.Арон Р. Мир і війна між націями / Реймон Арон. – К.: Юніверс, 2000. – 688 с.
- 23.Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / Зигмунт Бауман; пер. з англ. І. Андрущенко, М. Винницький. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. –109 с.
- 24.Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / Ульрих Бек; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника. – М.: Прогресс–Традиция, 2001. – 304 с.
- 25.Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігнев Бжезінський. – Львів–Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 236 с.
- 26.Бжезинский З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Збигнев Бжизинский; пер. с англ. Е. А. Нарочницкой, Ю. Н. Кобякова. – М.: Международные отношения, 2010. – 264 с.
- 27.Блищенко И. П. Мировая политика и международное право / И. П. Блищенко, М. М. Солнцева. – М.: Международные отношения, 1991. – 156 с.

28. Боярська О. А. Цивілізаційна парадигма С. Хантингтона та сучасна «лінія розлому» України / Боярська О. А., Поплавський О. О. // Політологічний вісник. – 2015. – Вип. 79. – С. 301-311.
29. Братіна Д. «Кібервійна» в геополітиці / Братіна Д. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2012. – Вип. 111 (Частина I). – С. 124-132.
30. Валлерстайн І. Аналіз мирових систем і ситуація в сучасному світі / Іммануель Валлерстайн; пер. з англ. П. М. Кудюкіна. – СПб.: Університетська книга, 2001. – 416 с.
31. Введение в социологию международных отношений: учебное пособие / под ред. П. А. Цыганкова. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 110 с.
32. Гаджиев К. С. Геополитика: учебник для академического бакалавриата / К. С. Гаджиев. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 466 с.
33. Герасимчук Т. Ф. Теоретико-концептуальні основи та методи дослідження міжнародних відносин / Герасимчук Т. Ф. // Український історичний журнал. – 2006. – № 5. – С. 186-199.
34. Давыдов Ю. Норма против силы. Проблема мироурегулирования / Юрий Давыдов. – М.: Наука, 2002. – 287 с.
35. Дегтерев Д. Системное моделирование международных отношений / Д. Дегтерев, И. Истомин // Мировая экономика и международные отношения. – 2015. – № 11. – С. 17-30.
36. Делягин М. Г. Мировой кризис. Общая теория глобализации / М. Г. Делягин. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 333 с.
37. Динис Г. Г. Теоретичні основи взаємозв'язків системи міжнародних відносин і підсистеми міжнародного права / Динис Г. Г. // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». – Ужгород, 2011. – Вип. 15. – С. 23-30.
38. Динис Г. Г. Міжнародне право. Вступ до спеціальності: навчально-методичний посібник / Г. Г. Динис. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2019. – 204 с.
39. Дорош Л. О. Багатоманітність міжнародних акторів: проблеми класифікації / Дорош Л. О. // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. – Миколаїв, 2012. – Вип. 170. Т. 182. – С. 14-18.
40. Дробот Г. А. Мировая политика: учебник для бакалавров / Г. А. Дробот. – М.: Издательство Юрайт, 2014. – 476 с.
41. Дубов Д. В. Кіберпростір як новий вимір геополітичного суперництва: монографія / Д. В. Дубов. – К.: НІСД, 2014. – 328 с.
42. Зінченко В. В. Глобалізація і глобалістика: навч. посібник / В. В. Зінченко. – Львів: Новий світ-2000, 2014. – 428 с.

43. Индивиды в международной политике / Г. Клаус, М. Жирар, Ж. Эрман и др.; пер. с фр. С. А. Соболева, П. А. Цыганкова. – М.: Изд-во МПА, 1996. – 204 с.
44. Інтерпретації російсько-українського конфлікту в західних наукових і експертно-аналітичних працях / за ред. В. Кулика. – К.: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. – 328 с.
45. Кабанов Ю. А. Информационное пространство как новое (гео)политическое пространство: роль и место государств / Кабанов Ю. А. // Сравнительная политика и геополитика. – 2014. – №. 4 (16-17). – С. 54-59.
46. Капітоненко М. Г. Міжнародні конфлікти: навчальний посібник / М. Г. Капітоненко. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
47. Кара-Мурза С. Г. Концепция «золотого миллиарда» и новый мировой порядок. Западное и советское общество как порождение двух разных типов цивилизации: учебное пособие / С. Г. Кара-Мурза. – Саратов, 2002. – 60 с.
48. Кефели И. Ф. Евразийский вектор глобальной геополитики / И. Ф. Кефели, Д. И. Кузнецов. – СПб.: Изд-во Политехн. ун-та, 2018. – 277 с.
49. Киридон А. М. Міжнародні відносини – країнознавство (основні терміни, держави, персоналії): словник-довідник / Киридон А. М., Мартинюк В. О., Троян С. С. – Рівне, 2011. – 349 с.
50. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті / Генрі Кіссінджер; пер. з англ. Н. Коваль. – К.: Наш формат, 2017. – 320 с.
51. Кіссінджер Г. Дипломатія / Генрі Кіссінджер; пер. з англ. М. Гоцацюк, В. Горбатько. – К.: КМ-БУКС, 2018. – 864 с.
52. Коломієць О. В. Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації: автореф. дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.04 / Коломієць Олег Валерійович; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 36 с.
53. Кукулка Ю. Проблемы теории международных отношений / Юзеф Кукулка; пер. с польск. Л. Васильева. – М.: Прогресс, 1980. – 320 с.
54. Курбонова З. М. Международный конфликт как феномен политических отношений / Курбонова Зульфия Махманабиевна // Актуальные проблемы современности: наука и общество. – 2017. – № 1. – С. 18-21.
55. Лобанова Д. Концептуальные подходы к определению понятия силы в международных отношениях / Дарья Лобанова // Международные процессы. – 2017. – Т. 15. № 2 (49). – С. 77-88.
56. Лозовицький О. «Розумна могутність» – стратегічна основа зовнішньополітичної та оборонної складових дієвого реформування держави в умовах глобалізації / Олександр Лозовицький // Наукові записки Інституту

- політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – 2016. – Вип. 5-6. – С. 111-122.
57. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право. XXI век / И. И. Лукашук. – М.: Спарк, 2000. – 279 с.
58. Макарычев А. Система внешнеполитического планирования и анализа: опыт США 70-90-х годов / А. Макарычев // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 12. – С. 40-49.
59. Маккіндер Г. Географічна вісь історії [Електронний ресурс] / Гелфорд Джон Маккіндер // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2005. – Число 39. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n39texts/makkinder.htm>
60. Международная безопасность: глобальные и региональные акторы / отв. ред. М. М. Лебедева, Ю. А. Никитина. – Москва: Аспект Пресс, 2020. – 320 с.
61. Мировая политика: теория, методология, прикладной анализ / отв. ред. А. А. Кокошин, А. Д. Богатуров. – М.: КомКнига, 2005. – 432 с.
62. Міжнародні системи і глобальний розвиток: підручник / кер. авт. колективу О. А. Коппель; за ред. Л. В. Губерського, В. А. Манжолі. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 606 с.
63. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / под ред. П. Бергера, С. Хантингтона; пер. с англ. В. В. Сапова. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 379 с.
64. Морозов Г. И. Международное право и международные отношения (проблемы взаимосвязи) / Г. И. Морозов. – М.: Международные отношения, 1997. – 70 с.
65. Николсон М. Влияние индивида на международную систему. Размышления о структурах // Индивиды в международной политике; пер. с фр. / руководитель авторского коллектива М. Жирар. – М.: Международная педагогическая академия, 1996. – С. 126-147.
66. Нікулішин Н. Поняття «сила» у сучасних теоріях міжнародних відносин / Наталія Нікулішин // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. – 2013. – Випуск 25. – С. 130-134.
67. Окладна М. Г. Роль цифрової дипломатії в сучасній зовнішній політиці держави [Електронний ресурс] / Окладна М. Г., Стеценко В. Ю. // Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. – 2020. – № 2 (15). – Режим доступу: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Okladna_Stetsenko15.pdf
68. Пазюк Ю. В. Закон жизнестойкости локальных цивилизаций / Ю. В. Пазюк, В. А. Кубрина, В. П. Ефимова // Труды ИСА РАН. – 2018. – Т. 68, № 4. – С. 84-95.

69. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова) та ін.; упоряд. Ю. Шаповал. – К.: Парлам. вид-во, 2011. – 807 с.
70. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна. – Х.: Право, 2015. – 816 с.
71. Політологія: навчальний посібник / Щедрова Г. П., Барановський Ф. В., Карчевська О. В. та ін. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 304 с.
72. Політологія: підручник / за заг. ред. І. С. Дзюбка, К. М. Левківського. – 2-ге вид., випр. і допов. – К.: Вища шк., 2001. – 415 с.
73. Потехін О. Глобалізація безпеки: навч. посіб. / Олександр Потехін, Ігор Тодоров. – Донецьк, 2011. – 248 с.
74. Пронюк Н. В. Сучасне міжнародне право: навч. посіб. / Н. В. Пронюк. – 2-е вид., змін. та допов. – К.: КНТ, 2010. – 344 с.
75. Рябека О. Г. Глокалізація планетарного світу як продукт сучасного глобалізаційного процесу / Рябека О. Г. // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2014. – № 58. – С. 41-52.
76. Савин Л. Введение в кибергеополитику / Леонид Савин // Геополитика. – 2013. – № 22. – С. 5-21.
77. Савин Л. Геополитика и киберпространство: новая парадигма безопасности [Електронний ресурс] / Леонид Савин // Geopolitica.ru. – 2017. – Режим доступу: <https://www.geopolitica.ru/article/geopolitika-i-kiberprostranstvo-novaya-paradigma-bezopasnosti>.
78. Серебрянников В. В. Социология войны / В. В. Серебрянников. – М.: Научный мир, 1997. – 398 с.
79. Системный подход: анализ и прогнозирование международных отношений. Опыт прикладных исследований: сборник научных трудов / под ред. И. Г. Тюлина. – М.: МГИМО, 1991. – 165 с.
80. Современная мировая политика: прикладной анализ / отв. ред. А. Д. Богатуров. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Аспект Пресс. 2010. – 592 с.
81. Современные международные отношения и мировая политика: учебник / А. В. Торкунов, И. Г. Тюлин, А. Ю. Мельвиль и др.; отв. ред. А. В. Торкунов. – М.: Просвещение: МГИМО(У), 2004. – 990 с.
82. Теория международных отношений на рубеже столетий / под. ред. К. Буса, С. Смита; пер. с англ. – М.: Гардарики, 2002. – 362 с.
83. Теорія міжнародних відносин: навчальний контент / розробник І. А. Єремєєва. – Дніпро: ДДУВС, 2019. – 60 с.
84. Тимченко Л. Д. Міжнародне право: підручник / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. – К.: Знання, 2012. – 631 с.
85. Тойнби А. Дж. Постигание истории / А. Дж. Тойнби; пер. с англ. Е. Жаркова. – М.: Айрис-пресс, 2010. – 640 с.

86. Тоффлер Е. Третья Хвиля / Елвін Тоффлер; пер. з англ. А. Євса. – К.: Видавничий дім «Всесвіт», 2000. – 475 с.
87. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер; пер. с англ. М. В. Арапова, Н. В. Малахиной. – М.: Аспект пресс, 2004. – 400 с.
88. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / редкол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. – К.: Знання України, 2004. – Т. 1. – 760 с. – Т. 2. – 812 с.
89. Уткин А. И. Глобализация: процесс и осмысление / А. И. Уткин. – М.: Логос, 2001. – 254 с.
90. Фесенко М. В. Структурно-функціональні особливості та закономірності розвитку міжнародної системи / Фесенко М. В. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 103 (1). – С. 108-119.
91. Фесенко М. В. Концептуальна інтерпретація міжнародного та світового порядку / Фесенко М. В. // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2014. – Вип. 21(2). – С. 105-110.
92. Фесенко М. В. Проблеми центру та периферії у глобальному управлінні світ-системою / М. В. Фесенко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – Маріуполь, 2014. – Вип. 11. – С. 220-228.
93. Фесенко М. В. Перспективи збереження лідерства США в постбіполярній міжнародній системі / Микола Фесенко // Американська історія та політика. – 2016. – № 2. – С. 31-37.
94. Фесенко М. В. Світ-система і її суб'єкти в глобальних політичних трансформаціях [Електронний ресурс] / Фесенко М. В. // Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». – 2017. – № 15. – Режим доступу до журналу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3123/2804
95. Фесенко М. В. Трансформація державоцентричної моделі міжнародного порядку у ХХІ ст. / М. В. Фесенко // Держава і право. Серія: Політичні науки. – 2017. – Вип. 78. – С. 207-219.
96. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон; пер. с англ. Т. Велимеева, Ю. Новикова. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.
97. Холдоров О. Н. Соотношение категорий «актор» и «субъект», «участник», «агент» в политической теории / О. Н. Холдоров // Вестник Поволжского института управления. – 2016. – № 4 (55). – С. 128-133.
98. Хонин В. Н. Теория международных отношений. Часть особенная. Фундаментальные пространства состояний международных отношений: монография / Валентин Хонин. – Одесса: Фенікс, 2018. – Т. 1. – 548 с.
99. Хрусталева М. А. Системное моделирование международных отношений: учебное пособие / М. А. Хрусталева. – М.: МГИМО, 1987. – 115 с.

- 100.Хрусталеv М. А. Теория политики и политический анализ: учебное пособие / М. А. Хрусталеv. – М.: МГИМО, 1992. – 366 с.
- 101.Хрусталеv М. А. Анализ международных ситуаций и политическая экспертиза: учеб. пособие / М. А. Хрусталеv. – М.: Аспект Пресс, 2015. – 207 с.
- 102.Цыганков П. А. Мировая политика и ее содержание / П. А. Цыганков // Международные процессы. – 2005. – Т. 3, № 1. – С. 53-65.
- 103.Чихарев И. А. К вопросу о соотношении стратегий «мягкой силы» и «разумной силы» в мировой политике / И. А. Чихарев, О. В. Столетов // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 12. Политические науки. – 2013. – № 5. – С. 26-43.
- 104.Шергін С. О. Парадигмальна еволюція в політології міжнародних відносин / С. О. Шергін // Освіта регіону. – 2012. – № 1. – С. 132-146.
- 105.Шергін С. О. Реалізм і модернізм в американській політології міжнародних відносин: еволюція «реалістичної» парадигми / Шергін С. О. // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – К., 2012. – Вип. 107 (Ч. 1). – С. 13-21.
- 106.Шергін С. Багатовимірність взаємовідносин ТНК і держави в умовах фінансово-економічної глобалізації / Сергій Шергін, Микола Фесенко // Україна дипломатична. – 2009. – Вип. 10. – С. 617-646.
- 107.Шергін С. Постглобалізація як модерна тенденція формування нового між-народного порядку / Сергій Шергін, Микола Фесенко // Україна диплома-тична. – 2016. – Вип. 17. – С. 717-727.
- 108.Яковец Ю. Глобалізація и взаимодействие цивилизаций / Юрий Яковец. – 2-е изд , перераб и доп. – М.: Экономика, 2003. – 411 с.
- 109.Ялі М. Х. Цивілізаційна парадигма в дослідженні системи міжнародних відносин / М. Х. Ялі // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2005. – Вип. 31. – С. 227-240.
- 110.Ялі М. Х. Після Версаля, Ялти і Потсдама. Або дещо про трансформації світового порядку / М. Х. Ялі // Політика і час. – 2006. – № 7–8. – С. 79-86.
- 111.Ялі М. Х. Занепад «Вестфалії» або еволюція інституту нації-держави під впливом глобалізації / М. Х. Ялі // Політика і час. – 2007. – № 6. – С. 45-48.
- 112.Ялі М. Х. Характерні риси та закономірності еволюції міжнародних порядків / М. Х. Ялі // Дослідження світової політики: зб. наук. праць. – К.: ІСЕМВ НАНУ, 2008. – Вип. 44. – С. 183-193.
- 113.Adinoyi J. Causes of International Conflicts and Insecurities: the Viability and Impact of Conflict Management Mechanism in International Relations [Електронний ресурс] / Julius Adavize Adinoyi, Scofield Y Muliru // ResearchGate. – 2015. – Режим доступу: <https://www.researchgate.net/publication/327861068>

114. Bell D. *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting* / Daniel Bell. – New York: Basic Books, 1976. – 507 p.
115. Fukuyama F. *The End of History and the Last Man* / Francis Fukuyama. – New York: Free Press, 2006. – 432 p.
116. Gilpin R. *War and Change in World Politics* / Robert Gilpin. – Cambridge: Cambridge University Press, 1981. – 288 p.
117. Hirst P. *The Future of Globalization* // Paul Hirst, Graham Thompson // *Cooperation and Conflict: Journal of the Nordic International Studies Association*. – 2002. – Vol. 37(3). – P. 247-265.
118. Ivanov I. *Reshaping U.S. Smart Power: Towards a Post-Pandemic Security Architecture* / Iskren Ivanov // *Journal of Strategic Security*. – 2020. – Vol. 13, No. 3. – P. 46-74.
119. Kaplan M. *System and Process in International Politics* / Morton A. Kaplan. – ECPR Press, 2005. – 252 p.
120. Kaplan M. *Macropolitics: Essays on the Philosophy & Science of Politics* / Morton A. Kaplan, Ira Sharkansky. – New Brunswick–New Jersey: Transaction Publishers, 2005. – 242 p.
121. Klimburg A. *Cyberspace and Governance – a Primer* / Alexander Klimburg, Philipp Mirtl // Working Paper / Österreichisches Institut für Internationale Politik, 65. – Wien: The Austrian Institute for International Affairs, 2012. – 31 p.
122. Kukułka J. *Teoria stosunków międzynarodowych* / Józef Kukułka. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2003. – 380 s.
123. Lehto M. *The Cyberspace Threats and Cyber Security Objectives in the Cyber Security Strategies* [Электронный ресурс] / Martti Lehto // *International Journal of Cyber Warfare and Terrorism*. – 2015. – № 3 (3). – Режим доступа: <https://www.researchgate.net/publication/275997857>
124. Mallick P. *International Security Environment* [Электронный ресурс] / Pk Mallick // ResearchGate. – 2020. – Режим доступа: <https://www.researchgate.net/publication/344325794>
125. Mathias A. *A Theory of World Politics* / Mathias Albert. – Cambridge: Cambridge University Press, 2016. – 278 p.
126. McClelland Ch. *Theory and the International System* / Charles A. McClelland. – New York: Macmillan, 1966. – 138 p.
127. Morgenthau H. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* / Hans Joachim Morgenthau, Kenneth W. Thompson. – New York: Alfred A. Knopf, 1985. – 688 p.
128. *New and Evolving Trends in International Security* / edited by Anne-Marie Le Gloanec, Bastien Irondele and David Cadier [Электронный ресурс] // Transworld. – 2013. – Working paper 13. – 48 p. – Режим доступа:

- https://www.iai.it/sites/default/files/TW_WP_13.pdf
129. Nye J. *Soft Power. The Means to Success in World Politics* / Joseph S. Nye. – New York: Public Affairs, 2004. – 192 p.
 130. Nye J. *The Future of Power* / Joseph S. Nye. – New York: Public Affairs, 2011. – 320 p.
 131. Rosenau J. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity* / James N. Rosenau. – Princeton: Princeton University Press, 1990. – 504 p.
 132. Rosenau J. *The Study of World Politics* / James N. Rosenau. – London–New York: Routledge, 2006. – Vol. 1. Theoretical and Methodological Challenges. – 320 p.
 133. Russett B. *World Politics: The Menu for Choice* / Bruce Russett, Harvey Starr, David Kinsella. – 9th Edition. – Wadsworth: Cengage Learning, 2009. – 576 p.
 134. Slaughter A.-M. *A New World Order* / Anne-Marie Slaughter. – Princeton–Oxford: Princeton University Press, 2004. – 368 p.
 135. Stengel F. *Non-State Actors and Foreign Policy* [Электронный ресурс] / Frank A. Stengel, Rainer Baumann // *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. – 2017. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/317586521_Non-State_Actors_and_Foreign_Policy
 136. *The System Approach to International Politics* // *New Approach to International Politics* / ed. by M. Kaplan. – New York: Sharpe, 1968. – 421 p.
 137. Toffler A. *Creating a New Civilization: The Politics of the Third Wave* / Alvin Toffler, Heidi Toffler. – Atlanta, Ga.: Turner Publishing, Inc., 1995. – 112 p.
 138. Wallerstein I. *World-Systems Analysis: An Introduction* / Immanuel Wallerstein. – Durham, North Carolina: Duke University Press, 2004. – 128 p.
 139. Waltz K. *Theory of International Politics* / Kenneth N. Waltz. – Addison-Wesley Pub. Co., 1979. – 251 p.
 140. Waltz K. *Structural Realism after the Cold War* / Kenneth N. Waltz // *International Security*. – 2000. – Vol. 25, No. 1. – P. 5-41.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Погляди представників традиційних напрямів ТМВ [2; 14]

<i>Проблема</i>	Реалізм	Ідеалізм	Марксизм
<i>Вихідний пункт теоретичного аналізу</i>	незмінна людська природа; національні інтереси	універсальні цінності та ідеали	класові (економічні) інтереси
<i>Людина за своєю природою</i>	егоїст	альтруїст	представник класу
<i>Головні учасники МВ</i>	держави	держави, міжнародні організації, окремі особи	класи, за імперіалізму – держави-класи
<i>Причини поведінки держав</i>	раціональне забезпечення власного інтересу	психологічні мотиви політиків	класові інтереси
<i>Характер міжнародної системи</i>	анархічний, конфліктний	комунітарний	при існуванні класів – конфліктний
<i>Мета зовнішньої політики</i>	домінування	мир	класове домінування
<i>Інструменти досягнення цілей на міжнародній арені</i>	можливі будь-які засоби (зокрема воєнні)	поширення демократичних цінностей і норм права; створення системи колективної безпеки	можливі будь-які засоби (зокрема воєнні)
<i>Процеси</i>	міждержавні конфлікти та війни як крайня форма їхнього прояву	зростання взаємозалежності, співробітництво держав і народів	класові конфлікти, революції, міжнародні кризи, війни
<i>Майбутнє міжнародних відносин</i>	характер МВ залишається незмінним	поступове подолання конфліктів та війн; «вічний мир»	перемога соціалізму та комунізму на Землі

Додаток 2
Погляди представників сучасних напрямів ТМВ [14]

Проблема	Неореалізм	Неолібералізм	Неомарксизм
<i>Вихідний пункт теоретичного аналізу</i>	незмінна людська природа; національні інтереси	моральні цінності; права людини; економічні інтереси	«світ-система» та «світ-економіка»
<i>Природа міжнародних відносин</i>	анархічна (відсутність верховної влади)	обмежена анархія (завдяки зростанню ролі міжнародних організацій)	імперіалістична, експлуататорська
<i>Головні учасники</i>	держави	держави, міжнародні міжурядові та недержавні організації	центр, периферія, напівпериферія; «держави-класи» та «регіони-класи»
<i>Цілі</i>	захист національних інтересів; безпека держави; збереження статус-кво в міжнародній системі	міжнародна безпека	антисистемний розрив; подолання поляризуючої логіки глобалізації
<i>Засоби</i>	сила і союзи для збереження балансу сил	поширення ідеалів ліберальної демократії та ринку	«позиційна війна»; регіональна інтеграція периферії та напівпериферії
<i>Процеси</i>	міждержавні конфлікти та війни як крайня форма їхнього прояву	глобалізація; зростання взаємозалежності; зменшення ролі держав	зростання розриву між центром і периферією; формування несиметричної взаємозалежності на користь США
<i>Майбутнє міжнародних відносин</i>	характер МВ залишається незмінним	новий світовий порядок, заснований на ліберальній демократії та правах людини	звільнення від експлуатації; світовий соціалізм

Навчальне видання

Мателешко Юрій Павлович

Навчально-методичні рекомендації з курсу
«Теорія міжнародних відносин»

Мовна редакція, коректура та верстка – авторські

Підписано до друку 18.05.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарнітура Times New Roman Суг. Друк офс.
Ум. друк. арк.
Наклад 50 пр.

